วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT JOURNAL OF HISTORY

การสารภาพบาป การเปลี่ยนรีต และการต่างตอบแทน ในสังคมตากาล็อกต้นยุคอาณานิคมสเปน

Confession, Conversion, and Reciprocity in Early Tagalog Colonial Society*

วิเซนเต้ แอล. ราฟาเอล เขียน
Vicente L. Rafael
อาทิตย์ เจียมรัตตัญญู แปล

นักศึกษาปริญญาเอก
สาขาวิชาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยวอชิงตัน
E-mail: arthitj@uw.edu

* แปลจาก Vicente L. Rafael. "Confession, Conversion, and Reciprocity in Early Tagalog Colonial Society," *Comparative Studies of Society and History* 29, no.2 (1987): 320-39. ผู้แปลขอขอบคุณนิชานันท์ นันทศิริศรณ์สำหรับข้อเสนอแนะในการเลือกใช้คำศัพท์ทางคริสต์ศาสนาและเรียบเรียงสำนวนแปล

คำนำผู้แปล

บทความชิ้นนี้เรียบเรียงขึ้นจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตของผู้เขียน เรื่อง “Contracting Christianity: Conversions and Translations in Early Tagalog Colonial Society” (1984) ณ มหาวิทยาลัยคอร์แนล ซึ่งต่อมาปรับปรุงแก้ไขและตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ *Contracting Colonialism: Translation and Christian Conversion in Tagalog Society under Early Spanish Rule* (1988) บทความนี้แม้จะตีพิมพ์ตั้งแต่สามทศวรรษที่แล้ว แต่ยังคงมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเข้าใจตรรกะของระบอบอาณานิคมสเปนซึ่งแผ่อิทธิพลเหนือหมู่เกาะฟิลิปปินส์นานกว่าสามศตวรรษ และพลวัตของการปะทะสังสันทน์ระหว่างสเปนกับชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ในช่วงแรกเริ่ม งานวิจัยชุดนี้ของราฟาเอลอาศัยแนวคิดทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยมซึ่งส่งอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อวงวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ในขณะนั้น เพื่ออธิบายความยอกย้อนของภาษาในบริบทของการเผยแผ่คริสต์ศาสนาแก่ชาวพื้นเมือง อันเปิดช่องให้แก่การหลบหลีก ต่อต้าน หรือท้าทายอำนาจของเจ้าอาณานิคมสเปน ในทำนองเดียวกันกับผลงานชิ้นคลาสสิกของเรย์นัลโด้ อิเลโต้เรื่อง *Pasyon and Revolution: Popular Movements in the Philippines, 1840-1910* (1979) ราฟาเอลชี้ให้เห็นว่าคริสต์ศาสนาไม่เพียงวางรากฐานให้แก่แนวคิดเรื่องอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในฟิลิปปินส์ยุคอาณานิคมสเปนเท่านั้น แต่ยังได้มอบ “ภาษา” หรือกรอบมโนทัศน์ให้แก่ชาวพื้นเมืองสำหรับทำความเข้าใจข้อจำกัดของระบอบการปกครองของสเปนด้วย

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ก่อนหน้านี้อธิบายว่าระบอบอาณานิคมสเปนนำมาซึ่งกระบวนการสเปนานุวัตร (Hispanization) ในฟิลิปปินส์ จนชาวพื้นเมืองซึ่งกระจัดกระจายเป็นหมู่เป็นพวกอยู่แต่เดิมเกิดเอกภาพทางวัฒนธรรมภายใต้ศรัทธาหนึ่งเดียวในคริสต์ศาสนา การผสมผสานสังเคราะห์ระหว่างวัฒนธรรมพื้นเมืองกับสเปนได้ก่อให้เกิดคริสต์ศาสนาคาทอลิกแบบชาวบ้าน (folk Catholicism) อย่างไรก็ดี ราฟาเอลเห็นว่าแนวคิดดังกล่าวกลบเกลื่อนความกำกวมและนัยยะทางการเมืองของคริสต์ศาสนาในยุคนี้ ราฟาเอลชี้ว่าคริสต์ศาสนาวางกฎเกณฑ์ให้แก่ระบอบอาณานิคมสเปนแต่ก็อยู่เหนือกฎเกณฑ์เหล่านั้น ทั้งยังขีดเส้นวางกรอบให้แก่วัฒนธรรมพื้นเมืองฟิลิปปินส์แต่ก็ยึดโยงอยู่กับพระเจ้าหรือพระบิดาผู้เป็นต้นกำเนิดแห่งสรรพสิ่งและอยู่นอกกรอบดังกล่าวด้วย ลักษณะเช่นนี้แตกต่างอย่างมากจากความสัมพันธ์ทางสังคมในฟิลิปปินส์ก่อนยุคอาณานิคม ซึ่งมิได้ตั้งอยู่บนปรัมปราคติใดๆ จากภายนอก แต่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนและการต่างตอบแทนภายในสังคมพื้นเมืองฟิลิปปินส์เอง นอกจากนี้งานศึกษาก่อนหน้านี้ยังให้ความสำคัญแก่เอกสารภาษาสเปนมากกว่าเอกสารภาษาพื้นเมือง จึงเป็นการละเลยและผลิตซ้ำฐานคติที่สถาปนาภาษาสเปนให้มีอภิสิทธิ์เหนือภาษาพื้นเมืองไปโดยปริยาย ประเด็นดังกล่าวนี้ราฟาเอลจะอภิปรายโดยละเอียดในบทความชิ้นนี้

เป็นที่ทราบกันดีในหมู่นักประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ว่าเอกสารหลักฐานที่เขียนขึ้นโดยชาวพื้นเมืองนั้นมีอยู่จำกัดอย่างยิ่งในช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักฐานลายลักษณ์ส่วนใหญ่ทั้งในภาษาสเปนและภาษาพื้นเมืองต่างๆ สร้างขึ้นโดยเจ้าอาณานิคม ซึ่งให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้และหล่อหลอมภาษาพื้นเมืองเพื่อให้เหมาะแก่การเผยแผ่คริสต์ศาสนา ด้วยเหตุนี้ วิธีวิทยาสำคัญของราฟาเอลจึงได้แก่การอ่านเอกสารของเจ้าอาณานิคมระหว่างบรรทัดหรืออ่านแบบย้อนเกล็ด และประยุกต์ใช้คำอธิบายเชิงทฤษฎีโดยเฉพาะทฤษฎีทางภาษาและการแปล เพื่อสร้างข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิดของชาวพื้นเมืองซึ่งแฝงฝังอยู่ในเอกสารนั้นเอง งานวิจัยของราฟาเอลนอกจากจะเป็นตัวอย่างให้เห็นกลวิธีการอ่านตีความเพื่อข้ามพ้นข้อจำกัดของหลักฐานแล้ว ยังให้แง่คิดแก่นักประวัติศาสตร์อุษาคเนย์ด้วยว่า พลังระดับโลกต่างๆ ที่ยังความเปลี่ยนแปลงแก่วัฒนธรรมในภูมิภาคนี้ อาทิ ภารตานุวัตร (Indianization) จีนานุวัตร (Sinicization) อัสดงคตานุวัตร (Westernization) หรืออิสลามานุวัตร (Islamization) ต่างก็มีด้านกลับเป็นเสมือนอีกด้านของเหรียญเดียวกัน นั่นคือ กระบวนการปรับเข้าสู่ท้องถิ่น (localization) ซึ่งให้ความสำคัญแก่ชาวพื้นเมืองในฐานะตัวการทางประวัติศาสตร์ด้วย

การส่งผ่านวัฒนธรรมต่างถิ่นโดยดัดแปลงเข้าสู่เงื่อนไขหรือบริบทท้องถิ่นเช่นนี้เป็นที่ตระหนักของนักอุษาคเนย์ศึกษามาช้านานแล้ว แต่แง่มุมสำคัญของกระบวนการดังกล่าว นั่นคือ การแปล (translation) หรือการถ่ายทอดผ่านภาษาพื้นเมือง (vernacular transmission) ในหลายปรากฏการณ์อาจจะยังไม่มีการวิเคราะห์สอบสวนอย่างลึกซึ้งเท่ากรณีคาทอลิกในฟิลิปปินส์ เราจะสังเกตได้ว่าคำศัพท์ทางคริสต์ศาสนาภาษาไทยหลายคำประยุกต์จากถ้อยคำใช้อยู่แต่เดิมในพุทธศาสนา (เช่นคำศัพท์เชิงมโนทัศน์อย่างศีลและบาป) หรือสร้างขึ้นจากภาษาบาลีสันสกฤตซึ่งผูกโยงแน่นแฟ้นกับศาสนาพุทธและฮินดูในไทย งานศึกษาของราฟาเอลและข้อสังเกตข้างต้นนี้ชวนให้ตั้งคำถามว่า การประดิษฐานพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และลัทธิความเชื่ออื่นๆ ในดินแดนอุษาคเนย์ที่มีคติความเชื่อ ชุดคำศัพท์ ระบบชื่อ (nomenclature) และวิถีปฏิบัติทางศาสนาอื่นๆ อยู่แต่เดิมได้นำไปสู่การปะทะสังสันทน์ในรูปแบบต่างๆ กันอย่างไรบ้าง และความพลิกแพลงของภาษาได้ส่งผลกระทบต่อการเผชิญหน้าดังกล่าวอย่างไร นอกจากนี้ ในยุคสมัยที่ร่างกายและอารมณ์กลายมาเป็นจุดสนใจของมนุษยศาสตร์อีกครั้ง เราอาจคลี่คลายต่อยอดจากราฟาเอลได้ด้วยว่า การแปลทางวัฒนธรรมในลักษณะข้างต้นนี้ส่งผลพวงอย่างไรต่อผัสสะเรือนร่างและความรู้สึกของศาสนิกชนพื้นเมือง คำถามเหล่านี้ยังเชื้อเชิญให้มีผู้ค้นคว้าสืบสวนต่อไปในอนาคต

การสารภาพบาป การเปลี่ยนรีต และการต่างตอบแทน ในสังคมตากาล็อกต้นยุคอาณานิคมสเปน

หากเราเป็นชาวตากาล็อกที่เข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนาคาทอลิก ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 เราอาจจะถูกเกี่ยวเข็ญให้เข้าพิธีศีลสารภาพบาปอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง บาทหลวงชาวสเปนในพิธีจะขุดคุ้ยซักถามเราอย่างละเอียดเป็นภาษาพื้นเมืองโดยไล่เรียงตามรายการไปเป็นข้อๆ ว่าเราละเมิดบัญญัติสิบประการข้อใดอย่างไรบ้าง หนังสือรายการคำถามภาษาพื้นเมืองนี้เรียกว่า *confessionario* พบได้ทั่วไปตลอดยุคอาณานิคมสเปน[1]และเรียบเรียงขึ้นโดยมิชชันนารีผู้รู้ภาษาตากาล็อกเพื่อใช้เป็นคู่มือช่วยจำของบาทหลวงชาวสเปนสำหรับซักไซ้ไล่เลียงคำสารภาพบาปจากคริสตชนชาวพื้นเมือง

คำถามต่างๆ ที่ปรากฏในคู่มือสารภาพบาปไม่เพียงสอบสวนการกระทำบาปอย่างเป็นระบบเท่านั้น แต่ยังเพ่งเล็งที่บาปทั้งทางมโนกรรมและวจีกรรม ตลอดจนความปรารถนาอันนำไปสู่การลงมือหรือไตร่ตรองที่จะกระทำบาปด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเซ่นสรวงบวงผี (*nono*) ที่สิงสู่ในป่าเขาหรือห้วยหนองคลองบึง หรือไหว้วานมดถ่อหมอผี (*babaylan*) ให้ทำพิธีรักษาโรคภัยไข้เจ็บหรือทำนายฝัน อันเป็นการละเมิดบัญญัติข้อที่หนึ่งและสองตามลำดับบาทหลวงผู้รับฟัง

[1] ดู John Phelan, *The Hispanization of the Philippines: Spanish Aims and Filipino Responses, 1565-1700* (Madison: University of Wisconsin Press, 1959), 65-67.

คำสารภาพจะสั่งให้ผู้สารภาพเล่าบาปอย่างไม่มีข้อแม้ด้วยการอธิบายการกระทำบาปอย่างละเอียดถี่ถ้วน[2] ตัวอย่างเช่นชายชาวตากาล็อกผู้หนึ่งอาจจะถูกซักด้วยคำถามที่เกี่ยวเนื่องกับบัญญัติข้อที่หกดังต่อไปนี้ ซึ่งมีข้อน่าสังเกตตรงความปรกติสามัญของคำถามมากเสียยิ่งกว่าความเถรตรงโจ่งแจ้ง

"355. สูเจ้าได้กระทำบาปกับหญิงคนหนึ่งคนใดหรือไม่?

[…]

366. สูเจ้ากระทำบาปกับหล่อนกี่ครั้ง?

367. สูเจ้าบอกว่าเจ้าพบกันสองต่อสองเสมอ ถ้าเช่นนั้นบอกให้ข้าทราบได้หรือไม่ว่าพบกันกี่ครั้ง?

368. ถ้าสูเจ้าบอกข้าไม่ได้ว่าพบกันกี่ครั้ง จงกะประมาณให้ข้าทราบว่ากี่ครั้ง?

369. แลถ้าสูเจ้ากะประมาณมิได้ จงบอกข้าว่าเจ้าได้กระทำบาปกับหล่อนมาเป็นเวลากี่ปี กี่เดือน กี่สัปดาห์ หรือกี่วันแล้ว?

370. แลในช่วงเวลาที่ว่านี้ สูเจ้ากระทำบาปกับหล่อนกี่ครั้งต่อสัปดาห์ ทำทุกวัน วันเว้นวัน หรืออย่างไร?

[2] ผู้เขียนได้อภิปรายขั้นตอนต่างๆ ในการอธิบายบาปและสร้างความสำนึกบาปในวาทกรรมการสารภาพบาปไว้โดยละเอียดใน Vicente L. Rafael, "Contracting Christianity: Conversions and Translations in EarlyTagalog Colonial Society," (Ph.D. diss., Cornell University, 1984), 107-31.

371. แลนอกจากเวลาที่สูเจ้าร่วมหลับนอนกับหล่อนแล้วเจ้าได้เที่ยวเล่นหรือสำมะเลเทเมาในตัณหาราคะกันในวันหรือเวลาอื่นๆ ด้วยหรือไม่?

372. แลในเวลาที่สูเจ้าสำมะเลเทเมานั้น เจ้าได้พูดจาหยอกล้อกันเนืองๆ แลกอดรัดกัน แลจูบกัน แลสัมผัสเนื้อตัวกัน แตะต้องทุกๆ ส่วนของร่างกายกันโดยปราศจากความยับยั้งชั่งใจหรือไม่?

373. แลมีสิ่งโสโครกออกมาจากตัวของสูเจ้าหรือไม่?

374. แลสูเจ้าทำให้หล่อนหลั่งสิ่งโสโครกออกมาด้วยหรือไม่?

375. สูเจ้าสำมะเลเทเมากันเช่นนี้กี่ครั้ง เป็นต้นว่ากี่ครั้งในหนึ่งสัปดาห์? แลเจ้าหลั่งสิ่งโสโครกกันคนละกี่ครั้ง? เพราะการกระทำทั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นบาป แต่ยังเป็นบาปหนักแท้ทีเดียว

376. นอกจากทั้งหมดนี้แล้ว ข้าสงสัยว่าทุกครั้งที่สูเจ้าเห็นหล่อนหรือนึกถึงหล่อน เจ้าปรารถนากามกับหล่อนด้วยใช่หรือไม่?

377. แลด้วยความปรารถนากามของสูเจ้า เจ้าได้กระทำสิ่งใดกับร่างกายเจ้าอันเป็นความอุลามกหรือไม่? แลร่างกายเจ้าหลั่งสิ่งโสโครกออกมาหรือไม่?"[3]

[3] Fray Sebastian Totanes, *Manual tagalogparaauxilio a los religiosos de estaprovincia de S.GregoriaoMagno de Descalzos de N.S. Padre*

เนื้อความที่ยกมานี้มีข้อน่าสนใจอยู่ที่ว่ากระบวนวาทกรรมของบาทหลวงล้อกันกับการกระทำทางเพศที่บาทหลวงกำลังสืบสาวอยู่นั่นเอง ความสนใจในจำนวนหรือปริมาณ (quantity) ของการละเมิดบทบัญญัติยิ่งนำไปสู่ความกระหายใคร่รู้ในคุณภาพหรือลักษณะ (quality) ของการละเมิดนั้นด้วยกระบวนการนี้บรรลุ “จุดสุดยอด” ด้วยคำถามว่า “แลมีสิ่งโสโครกออกมาจากตัวของสูเจ้าหรือของหล่อนหรือไม่?” ตรงจุดนี้เองที่สิทธิอำนาจของบาทหลวงดูจะมาจากความสามารถในการระบุว่าเมื่อใดบ้างที่ชายผู้สารภาพได้ผลาญทิ้งสิ่งที่ควรจะสงวนไว้เพื่อใช้สำหรับการสืบเผ่าพันธุ์คริสตชนในภายภาคหน้าเท่านั้น นัยแฝงในบทสนทนาข้างต้นและบทสนทนาอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันมีอยู่ว่า “สูเจ้าผลาญของเจ้าในขณะที่ข้ายังรักษาของข้าอยู่” บาทหลวงอาศัยนัยแฝงดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการสืบสาวทุกๆ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมที่ทำให้คริสตชนผู้นั้นสูญเสีย “สมบัติ” ของตน—สมบัติอันมีต้นกำเนิดจากพระเจ้าและควรจะใช้เฉพาะสำหรับผลิตส่วนเกิน (surplus) ที่ส่งกลับคืนแด่พระเจ้าได้เท่านั้นและในการระบุชั่วขณะแห่งการสูญเสียที่ว่านี้ บาทหลวงอาศัยตัวผู้สารภาพเพื่อกู้คืนชั่วขณะเหล่านั้นผ่านการเล่าบาป การยอมรับความผิด รวมทั้งการศิโรราบและยืนยันกฎของพระเจ้า ด้วยเหตุนี้ สิ่งที่สูญเสียไปจึงอาจกู้คืนได้ผ่านภาษาวาทกรรมการสารภาพบาปอาศัยการแปลอดีตให้เป็นลำดับรายการที่ครอบคลุมทั้งความปรารถนาและการกระทำต่างๆ อย่างเฉพาะเจาะจง โดยที่ประสบการณ์การละเมิดบัญญัติในอดีตถูกแทนที่ด้วยการเล่าซ้ำ ในปัจจุบัน คำสารภาพที่บาทหลวงสอบสวนได้จากคริสตชนจึงเป็นผลจากความพยายามในการอธิบายและเล่าซ้ำอดีต บาทหลวงจะส่งเรื่อง

S. Francisco de Philipinas (Sampaloc: ConventodeNuestraSeñora de Loreto, 1745), 133-37.

เล่าอันเป็นผลผลิตนี้กลับสู่พระเจ้าผู้เป็นต้นกำเนิดของสมบัติทั้งปวงและเป็นเจ้าของเครื่องมือทั้งหลายที่จะช่วยรักษาสมบัตินั้นไว้

ผู้เขียนเริ่มต้นบทความนี้ด้วยข้อสังเกตเกี่ยวกับการสารภาพบาปด้วยเหตุผลสำคัญว่า เมื่อพิจารณาจากมุมมองของมิชชันนารีแล้ว การสารภาพบาปได้เก็บกุมลักษณะเด่นหลายประการของกระบวนการเปลี่ยนรีตซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่หล่อหลอมระบอบอาณานิคมสเปนในฟิลิปปินส์ การเปลี่ยนรีตนี้เป็นปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่มีฐานรากทางภาษาที่เด่นชัดแต่ไม่มั่นคงอย่างยิ่ง ดังที่ผู้เขียนจะได้อภิปรายต่อไป

กระบวนการหนึ่งในการเปลี่ยนรีตได้แก่การเผยแผ่พระวจนะของพระเจ้า พระวจนะของพระเจ้านี้หมายถึงพระเยซูคริสต์ ชาวคริสต์เชื่อกันว่าพระคริสต์ในฐานะพระบุตรของพระเจ้าเป็นสัญญะพิเศษของอำนาจแห่งพระบิดาพระคริสต์ในฐานะสัญญะศักดิ์สิทธิ์ได้ประทานวิถีทางพิเศษแก่หญิงชายทั้งหลายอีกต่อหนึ่งเพื่อให้ได้รับการไถ่บาป นั่นคือศีลศักดิ์สิทธิ์ (sacraments) นั่นเอง ศีลศักดิ์สิทธิ์ทำหน้าที่เป็นรหัสสำหรับแปรเปลี่ยนร่างกายและวิญญาณของคริสตชนให้เป็นส่วนหนึ่งของพระวจนะของพระเจ้า[4] การรับศีลศักดิ์สิทธิ์คือการรับเอาสัญญะ

[4] เทววิทยาฝ่ายคาทอลิกถือว่าพระเยซูคริสต์เป็นผู้บัญญัติศีลศักดิ์สิทธิ์ทั้งปวง ซึ่งการประชุมสภาสังคายนาสากลแห่งเทรนต์ (Council of Trent) ได้จัดประมวลขึ้นเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ทั้งสิ้นเจ็ดพิธี ศีลศักดิ์สิทธิ์มีความสำคัญในการนำเอาของประทานจากพระเจ้ามามอบแก่คริสตชน และเป็นสัญญะที่แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงบ่อเกิดของของประทานทั้งหลายนั้นด้วย พลังอำนาจของศีลศักดิ์สิทธิ์เป็นดังหลักเทววิทยาของโธมัสอะไควนัสที่ว่า ศีลศักดิ์สิทธิ์ก่อเกิดสิ่งที่ศีลนั้นสื่อ ศีลศักดิ์สิทธิ์เป็นสัญญะที่ก่อเกิดสิ่งที่ศีลนั้นสื่อและก่อเกิดด้วยการสื่อความหมายนั้น

ของพระเจ้าด้วยการสารภาพบาปและยอมรับพระบิดาเป็นที่พึ่งสูงสุด โดยผ่านพระบุตรและตัวแทนของพระบุตรบนโลกมนุษย์

ในต้นยุคอาณานิคมสเปน (ราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18) ตัวแทนของพระบุตรที่ว่านี้ได้แก่ชาวสเปน[5] มิชชันนารีชาวสเปนในฐานะประกาศกแห่งคริสต์คาทอลิกและทูตานุทูตแห่งราชสำนักคาสตีลพยายามที่จะยึดครองทั้งร่างกาย จิตใจและวิญญาณของชาวพื้นเมือง ด้วยเหตุนี้ ชาวสเปนจึงไม่เพียงต้องการให้ประชากรพื้นเมืองระยอบนอบกายดังที่ปรากฏให้เห็นได้ภายนอกเท่านั้น แต่ยังมุ่งหมายให้โอนอ่อนจากภายในต่อเจตจำนงของกษัตริย์สเปนในฐานะเครื่องสะท้อนเจตจำนงของพระผู้เป็นเจ้าด้วย การเมืองของการเผยแผ่ศาสนาเน้นย้ำว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองต้องอยู่บนพื้นฐานของความจำนนต่อพระเจ้าและกฎของพระเจ้าเหนือสิ่ง

เอง (A. M. Amado, “Sacraments of the Church,” in *New Catholic Encyclopedia* (New York: McGraw Hill, 1967), IV, 808). ในการประกอบพิธีแต่ละครั้งศีลศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นรหัสหรือภาษาที่สถาปนาการเปล่งภาษานั้นๆ ขึ้นเอง การสื่อสารศีลศักดิ์สิทธิ์แต่ละศีลจึงเป็นการสื่อสารประวัติศาสตร์คริสต์ศาสนาทั้งหมด

[5] การเหยียดเชื้อชาติของสเปนกอปรกับพระราชกำหนดกฎหมายและความขาดแคลนสถาบันในการอบรมฝึกฝนชาวพื้นเมืองให้เป็นนักบวชทำให้ไม่มีนักบวชชาวพื้นเมืองจนกระทั่งครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ดู Horacio de la Costa, S.J., “The Developmentof the Native Clergy in the Philippines,” in *Studies in Philippine Church History,* GeraldAnderson (Ithaca: Cornell University Press, 1969), 65-104.

อื่นใด[6] การยึดครองผ่านการเปลี่ยนรีตจึงเป็นอุดมคติในแง่ที่เป็นการจัดลำดับชั้นโดยครอบคลุมถ้วนทั่วทุกผู้ทุกนามและทุกสิ่งภายใต้ผู้ปกครองหนึ่งเดียวในอาณาจักรอันไพศาลของพระเจ้า การเข้ารีตจึงเป็นการยอมรับอำนาจปกครองของพระเจ้าโดยผ่านสื่อกลางซึ่งเป็นตัวแทนของพระองค์ นั่นคือ ศีลศักดิ์สิทธิ์ศาสนพิธี (liturgy) ศาสนจักร และนักบวช

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวด้วยว่าในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างสเปนกับตากาล็อกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้วิภาษวิธีของการสยบยอม (dialectic of submission) นี้เกิดขึ้นได้ก็คือกระบวนการแลกเปลี่ยนทางภาษาอันได้แก่การแปลนั่นเอง ในทำนองเดียวกันกับชาวพื้นเมืองในทวีปอเมริกา ชาวพื้นเมือง (*indio*) ฟิลิปปินส์ยอมรับนับถือคริสต์ศาสนาผ่านภาษาพื้นเมืองของตนเอง การแปลพระคริสตธรรมเป็นภาษาพื้นเมืองเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการเผยแผ่คริสต์ศาสนา และในบรรดาภาษาพื้นเมืองต่างๆ ในหมู่เกาะฟิลิปปินส์ ภาษาตากาล็อกซึ่งใช้สื่อสารกันในแถบถิ่นที่อุดมสมบูรณ์และมีประชากรมาก

[6] จากเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างเจ้าอาณานิคมชาวสเปนฝ่ายคริสตจักรกับฝ่ายอาณาจักรในการเก็บส่วย เกลี้ยกล่อม และเกณฑ์แรงงานชาวพื้นเมือง จะเห็นได้ว่ามีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการปลูกฝังความสำคัญสูงสุดของการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในการขยายและกระชับอำนาจการปกครองของสเปนในฟิลิปปินส์ ดู "Actas del Primer Sinodo de Manila (1582-86), "*Philippiana Sacra,* 4,12 (September-December, 1969): 425-537; John Schumacher, S.J., "The Manila Synodal Tradition: A Brief History," *Philippine Studies,* 27 (1979): 285-348. การเผยแผ่คริสต์ศาสนามีความสำคัญสูงสุดในทางอุดมการณ์ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนที่สุดจากการสถาปนา *patronatoreal* อันเป็นสถาบันพระราชูปถัมภ์พระศาสนจักรในดินแดนโพ้นทะเลดู Costa, "Development of Native Clergy," 69-71.

ที่สุดในบริเวณใกล้เคียงกรุงมะนิลานั้นเป็นภาษาที่มิชชันนารีชาวสเปนให้ความสนใจต่อเนื่องยาวนานที่สุด ดังจะเห็นได้จากตำราไวยากรณ์ (*arte*) และศัพทานุกรม (*vocabulario*) จำนวนมากที่ตีพิมพ์เป็นภาษาพื้นเมือง ตลอดจนหนังสือธรรมอุทิศ (devotional literature) ต่างๆ ที่บาทหลวงสเปนแปลเป็นภาษาพื้นเมือง[7] ข้อความข้างต้นที่ยกมาจากคู่มือสารภาพบาปก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการผลิตตัวบททางศาสนาเหล่านี้

อย่างไรก็ดี การแปลพระคริสตธรรมเป็นภาษาตากาล็อกได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวภาษาตากาล็อกเองด้วย คำศัพท์สำคัญอย่าง *Dios, Espiritu Santo, Cruz, Jesu Christo* ฯลฯ ซึ่งชาวสเปนเห็นว่าไม่มีคำศัพท์ที่ตรงกันในภาษาพื้นเมืองจะคงไว้ในรูปเดิมตามภาษาสเปน อนึ่ง ในการเปลี่ยนรีตชาวพื้นเมือง การแปลจะเป็นตัวกำหนดและจำกัดว่าชาวพื้นเมืองจะรับและคืนพระวจนะของพระเจ้าด้วยภาษาเช่นไร ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นการเมืองของการแปลที่กำลังก่อตัวขึ้นในบริบทของการเปลี่ยนรีตซึ่งเราจะเห็นได้จากการอ่านตำราไวยากรณ์ของมิชชันนารีในคริสต์ศตวรรษที่ 17 แม้เพียงผ่านๆ เท่านั้น

---

[7] Phelan, *Hispanization,* 50-51; Schumacher, “Manila Synodal Tradition,” 309; Rafael, “Contracting Christianity,” 15-57. ตัวอย่างของตำราไวยากรณ์ภาษาตากาล็อกได้แก่ Fray FranciscoBlancas de San Jose, *Arte de la lenguatagala* (Bataan: por Tomas Pinpin, 1610); ส่วนศัพทานุกรมตากาล็อกที่สำคัญที่สุดได้แก่ Fray Pedro de San Buenaventura, *Vocabulario de la lenguatagala* (Pila: por Tomas Pinpin, 1613) และศัพทานุกรมสองเล่มของ Fray Juan de Nocedaand Fray Pedro San Lucar, *Vocabulario de la lenguatagala* (Manila, 1754; 3d ed., Manila:Imprenta de Ramirez y Giraudier, 1860).

ตัวอย่างเช่น ในตำราไวยากรณ์ตากาล็อก ลักษณะประการหนึ่งที่ปรากฏชัดเจนคือ การใช้ภาษาละตินและภาษาคาสติเลียนเป็นหลักอ้างอิงในการสืบสร้าง (reconstruction) ไวยากรณ์ของภาษาตากาล็อก กลไกของภาษาตากาล็อกถูกจัดโครงสร้างในแง่ของ *nombres*, *verbos, adjectivas*, *pasivas*, *activas*, *acusativos*, *imperativos*, *preteritos*, ฯลฯ ราวกับว่ามิชชันนารีจะต้องวางกรอบเกณฑ์ไวยากรณ์ละตินลงสู่ภาษาตากาล็อกเสียก่อนจึงจะเข้าใจภาษาตากาล็อกได้

การกำหนดกฎเกณฑ์ไวยากรณ์ตากาล็อกโดยไม่ใช้คำศัพท์ตากาล็อกดังนี้เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ตำราไวยากรณ์ของมิชชันนารีชวนให้เข้าใจว่าชาวตากาล็อกไม่มีไวยากรณ์ทำนองนั้นในยุคก่อนที่มิชชันนารีจะเรียบเรียงตำราขึ้น ดูเหมือนว่ามิชชันนารีจะต้องระบุองค์ประกอบส่วนต่างๆ ของภาษาตากาล็อกให้ได้เสียก่อนจึงจะใช้เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่ศาสนาแก่ชาวพื้นเมืองได้ทั้งนี้โดยอาศัยการจัดวางภาษาพื้นเมืองลงในกรอบเกณฑ์ทางวาทกรรมของภาษาละตินและคาสติเลียน กลไกทางภาษาของละตินและคาสติเลียนถูกหยิบยกมาจัดการภาษาตากาล็อกให้เข้ารูปเข้ารอยเหมาะสมแก่การถ่ายทอดพระคริสตธรรมในการนี้ มิชชันนารีได้ดำเนินตามขนบจากตำราไวยากรณ์ภาษาคาสติเลียนของอันโตนิโอ เด เนบริฆา (Antonio de Nebrija) ใน ค.ศ. 1492 ซึ่งอาศัยภาษาละตินเป็นพื้นฐานทางไวยากรณ์สำหรับสืบสร้างภาษาพื้นเมืองสเปน[8] มิชชันนารีเหล่านี้เริ่มต้นเรียนภาษาตากาล็อกด้วยการบรรจุตากาล็อกลงในโครงสร้างที่แปลกต่างทั้งใน

[8] *Gramática de la lenguacastellana,* Ig.González-Llubera, ed. and intro. (London: OxfordUniversity Press, 1926). ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในซาลามังกา (Salamanca) เมื่อ ค.ศ.1492

ทางประวัติศาสตร์และในทางเชื้อชาติ วิธีการเช่นนี้เกิดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อของชาวสเปนว่าภาษามีลำดับชั้นที่ตายตัว ภาษาละตินในฐานะภาษาสากลของศาสนจักรเป็นแม่แบบในเชิงโครงสร้างสำหรับจัดระเบียบกฎเกณฑ์ภาษาพื้นเมืองทั้งปวงในโลกขึ้นใหม่ ในจักรวรรดิสเปนเอง ถึงแม้ภาษาคาสติเลียนจะกลายเป็นภาษาหลักแต่ภาษาละตินก็ยังคงมีบทบาทเป็นเครื่องมือพิเศษในการสื่อสารสิ่งที่บาทหลวงลูอิส เด เลออน (Fray Luis de Leon) กวีและนักเทววิทยาคณะออกัสติเนียนเรียกว่าความขรึมขลัง (*gravedad*) ของความจริงหนึ่งเดียว[9] เหตุที่ภาษาตากาล็อกต้องถูกจัดวางในกรอบเกณฑ์ของภาษาละตินเป็นเพราะสเปนเชื่อว่าละตินนั้นมีความใกล้เคียงกับพระวจนะของพระเจ้า

ในขณะที่ภาษาตากาล็อกถูกจัดระเบียบกฎเกณฑ์ตามไวยากรณ์ภาษาละติน การแปลภาษาตากาล็อกกลับใช้ภาษาคาสติเลียนศัพทานุกรมจึงมีแต่คาสติเลียน-ตากาล็อกหรือตากาล็อก-คาสติเลียนเท่านั้นไม่มีละติน-ตากาล็อก ในแง่นี้ ภาษาคาสติเลียนจึงอยู่ในตำแหน่งสื่อกลางระหว่างภาษาของพระเจ้ากับภาษาของชาวพื้นเมือง และทำหน้าที่เป็นทางผ่านจากไวยากรณ์ภาษาละตินสู่การพูดภาษาตากาล็อก ด้วยเหตุนี้ คำศัพท์คาสติเลียนจึงใช้แทนคำศัพท์ที่ไม่มีในภาษาตากาล็อกในการแปลพระคริสตธรรม ในทรรศนะของมิชชันนารี คำว่า *Dios* แปลเป็นตากาล็อกว่า *bathala* (เทพเจ้า) ไม่ได้ หรือคำว่า *binyag* (ตั้งชื่อใหม่) ก็แปลเป็นคาสติเลียนว่า *bautizar* ไม่ได้ภาษาคาสติเลียนจึงไม่เพียงขับเคลื่อนกระบวนการแปล แต่ยังสถาปนาแนวคิดเรื่องความแปลไม่ได้ (untranslatability) ขึ้นด้วย ประเด็นนี้เน้นย้ำให้เห็นอีกครั้งว่า

[9] ดู Carlos Noreña, *Studies in Spanish Renaissance Thought* (The Hague: Martinus Nijhoff, 1975), 189-97.

สเปนอาศัยลำดับชั้นทางภาษาเป็นตัวกำหนดว่ามีเฉพาะบางคำเท่านั้นที่ถ่ายทอดมโนทัศน์หรือแนวคิดทางคริสต์ศาสนาได้ การแปลและแนวคิดเรื่องความแปลไม่ได้นี้ทำให้ภาษาตากาล็อกถูกกดลงเป็นเพียงเครื่องจำลองรองรับภาษาละตินและคาสติเลียน เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งของสัญญะต่างๆ ในโลกที่พระผู้เป็นเจ้าได้สร้างขึ้นเท่านั้น ในขณะที่การเปลี่ยนรีตและการปกครองแบบอาณานิคมมุ่งกอบกู้วิญญาณของชาวพื้นเมืองด้วยการกำราบให้อยู่ภายใต้กฎของพระเจ้าและกษัตริย์สเปน การแปลก็เป็นเครื่องมือสำหรับจัดการภาษาพื้นเมืองในฐานะสัญญะอีกชุดหนึ่งที่อาจส่งคืน—หรือ “ลดทอน” อย่างที่สเปนคุ้นปาก—สู่พระบิดาผู้เป็นต้นกำเนิดและปลายทางของสรรพสิ่ง

จากที่ได้อภิปรายมาทั้งหมดนี้ความเชื่อมโยงระหว่างภาษากับอำนาจในบริบทของการเปลี่ยนรีตจึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การวิเคราะห์ เราได้เห็นแล้วว่าการสารภาพบาปซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญยิ่งในการเข้ารีตนั้นมุ่งกระตุ้นให้คริสตชนชาวพื้นเมืองเล่าอดีตโดยสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การไถ่บาปตามคติแบบคริสต์ โครงสร้างของวาทกรรมการสารภาพบาปทำให้อุดมคติในทางคริสต์ศาสนาดังกล่าวกลายเป็นวากยสัมพันธ์กำกับคำสารภาพบาปของคริสตชน ในทำนองเดียวกัน ตากาล็อกจะปรากฏความสอดประสานระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในฐานะระบบภาษาได้ก็ต่อเมื่อถูกทาบทับด้วยกฎเกณฑ์ไวยากรณ์ภาษาละตินเท่านั้น ในการสารภาพบาปและการแปลบาทหลวงชาวสเปนและภาษาจึงมีบทบาทสำคัญ ทั้งคู่ต่างก็เป็นสื่อกลางในการถ่ายโอนถ้อยคำภาษาพื้นเมืองเข้าสู่โครงสร้างละตินและเปลี่ยนชาวพื้นเมืองให้กลายเป็นผู้สื่อสารวิงวอนคำสอนของพระเจ้า ด้วยเหตุนี้ ลำดับชั้นทางภาษาจึงรองรับโครงสร้างอำนาจทางการ

เมือง-ศาสนาในบริบทอาณานิคมดังกล่าว กระบวนการเปลี่ยนรีตได้เผยให้เห็นแนวคิดของสเปนเรื่องการสยบยอม (submission) ในขณะที่กระบวนการแปลและแนวคิดเรื่องความแปลไม่ได้ก็แสดงถึงแนวคิดของสเปนเรื่องตัวแทนของอำนาจด้วย

แล้วในฝั่งของชาวตากาล็อกเป็นอย่างไร? ชาวตากาล็อกมีปฏิกิริยาโต้ตอบอย่างไรเมื่อเผชิญหน้ากับชาวสเปนที่พยายามแปรเปลี่ยนเรือนร่าง วิญญาณ และภาษาของพวกตนให้กลายเป็นเพียงเสี้ยวส่วนหนึ่งของคำสอนของพระเจ้า? เราทราบจากบันทึกของมิชชันนารีว่าในช่วงแรกเริ่มนั้นชาวตากาล็อกยังมีท่าทีฝืนใจแต่ต่อมาไม่นานประชากรส่วนใหญ่ก็ “รับ [คริสต์ศาสนา] อย่างเต็มใจ”[10] การเข้ารีตเป็นคริสตชนมีความหมายอย่างไรต่อชาวตากาล็อก? อะไรคือแรงจูงใจให้คนเหล่านี้รับสัญญะของคริสต์ศาสนาโดยที่สเปนไม่ต้องอาศัยกำลังหักหาญบังคับ? เงื่อนไขในการสยบยอมของชาวตากาล็อกสอดคล้องหรือบิดพลิ้วจากความคาดหวังของมิชชันนารีมากน้อยเพียงใดและอย่างไร?

---

[10] ดูตัวอย่างได้จากบันทึกของ Diego de Bobadilla, S.J., “Relation of the PhilippineIslands, 1640,” in *The Philippine Islands, 1493-1898,* Emma Blair and Alexander Robertson, eds. (Cleveland: Arthur H. Clark Co., 1903-9), XLIV, 295ff.; Pedro Chirino, S.J., *Relaciondelas Islas Filipinos* (Rome: n.p., 1604); Pedro Murillo Velarde, “Jesuit Missions in the Seventeenth Century,” in *Philippine Islands,* Blair and Robertson, eds., XLIV, 32ff. ชาวสเปนประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนรีตชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์กว่าห้าแสนคนโดยใช้กำลังทหารน้อยกว่าในอเมริกามาก (และเผชิญกับการต่อต้านจากชาวพื้นเมืองน้อยกว่าในอเมริกามากเช่นกัน) และอาศัยมิชชันนารีน้อยกว่าสามร้อยคนในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 17 ประชากรพื้นเมืองในแถบที่ราบลุ่มที่มิใช่ชาวมุสลิมดูจะยอมรับคริสต์ศาสนาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะชาวตากาล็อก ดู Phelan, *Hispanization,* 8-9, 56.

ผู้เขียนยอมรับว่าคำถามกว้างๆ เหล่านี้คงไม่มีคำตอบที่ครอบคลุมสมบูรณ์ แต่กระนั้นเราก็อาจเสนอแนวทางเบื้องต้นในการพิจารณาประเด็นปัญหาเรื่องปฏิกิริยาตอบสนองของชาวตากาล็อกได้

นักประวัติศาสตร์ฟิลิปปินส์ตระหนักดีถึงความยากลำบากในการศึกษาค้นคว้าปฏิกิริยาของชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์ต่อการปกครองของสเปนก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับต้นยุคอาณานิคมสเปนส่วนใหญ่เขียนขึ้นเป็นภาษาสเปนโดยเจ้าอาณานิคมและมุ่งหมายผู้อ่านที่เป็นเจ้าอาณานิคมด้วยกันเองมากกว่าชาวพื้นเมืองความมุ่งหมายเช่นนี้ย่อมมีแนวโน้มที่จะปิดบังซ่อนเร้นมุมมองของชาวพื้นเมืองหรือไม่ก็จัดลำดับความสำคัญของมุมมองเหล่านั้นให้เป็นรองเจตนารมณ์ของชาวสเปน ถึงกระนั้นก็ยังมีตัวบทหนังสือธรรมอุทิศจำนวนมาก อาทิ คู่มือสารภาพบาป หนังสือคำสวด คำเทศนาและปุจฉาวิสัชนา ซึ่งเขียนเป็นภาษาพื้นเมืองโดยมิชชันนารีเพื่อชักจูงโน้มนำชาวพื้นเมืองให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นในคริสต์ศาสนา

ผู้เขียนเห็นว่าเราอาจอ่านตัวบทภาษาตากาล็อกเหล่านี้แบบย้อนเกล็ดหรือสวนทางกับความหมายตามเจตนาของผู้สื่อสารได้ กล่าวคือแทนที่เราจะอ่านโดยพิจารณาสารที่มิชชันนารีต้องการจะสื่อ เราก็อาจพิจารณาในมุมกลับกันแทนว่าชาวตากาล็อกน่าจะรับสารอย่างไรได้บ้าง กลวิธีการอ่านตัวบทเช่นนี้สอดรับกับลักษณะประการหนึ่งของภาษาตากาล็อกที่ปรากฏร่วมกับภาษาอื่นๆ นั่นคือ ความสัมพันธ์แบบปราศจากกฎเกณฑ์ตายตัวระหว่างคำหนึ่งๆ กับสิ่งต่างๆ ที่คำนั้นสื่อได้ ดังจะเห็นได้จากศัพทานุกรมที่มิชชันนารีเรียบเรียงขึ้นว่าภาษาพื้นเมืองมีแนวโน้มที่จะสื่อความหมายอื่นๆ นอกเหนือจากความหมายทางคริสต์ศาสนาแบบสเปนที่ถ่ายทอดผ่านภาษานั้นๆ ด้วย ประเด็นนี้ทวีความ

ซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วยเหตุว่าวาทกรรมทางคริสต์ศาสนาในภาษาตากาล็อกมักจะปะปนแทรกซึมด้วยคำศัพท์ที่แปลไม่ได้และไม่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมตากาล็อกดั้งเดิม คำเหล่านี้เมื่อมาปรากฏในภาษาพื้นเมืองก็มีโอกาสที่ความหมายจะแผกเพี้ยนคลาดเคลื่อนจากเดิมจนไม่อาจรับรองได้ว่าสารัตถธรรมของคริสต์ศาสนาจะยังคงอยู่หรือไม่ ประเด็นสำคัญในที่นี้มีอยู่ว่าเราอาจจับปฏิกิริยาของชาวตากาล็อกได้ภายในโครงสร้างของภาษาตากาล็อกที่มิชชันนารีบันทึกไว้ในศัพทานุกรมนั่นเอง ปฏิกิริยาดังกล่าวเกิดขึ้นสลับกันระหว่างการเชื้อเชิญกับการหลบหลีกพลังอำนาจของคริสตธรรมที่ถ่ายทอดผ่านภาษาพื้นเมืองในลักษณาการนี้เองที่ภาษานำมาซึ่งความกังขาสงสัยในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีชาวสเปนแทนที่จะเป็นเครื่องรองรับภารกิจการเปลี่ยนรีตดังที่สเปนคาดหวังไว้แต่แรก

เพื่อให้เข้าใจสถานการณ์ดังกล่าวนี้ ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการสำรวจวิธีการของมิชชันนารีในการบรรจุคำศัพท์ทางคริสต์ศาสนาภาษาสเปนลงในตัวบทภาษาพื้นเมือง ดังได้กล่าวแล้วว่าวิธีการเช่นนี้มุ่งจรรโลงรักษาความบริสุทธิ์ของแนวคิดทางคริสต์ศาสนามิให้เกิดความสับสนกับคติความเชื่อพื้นเมือง อย่างไรก็ดี การสอดแทรกคำศัพท์เหล่านี้ลงในภาษาตากาล็อกทำให้แนวคิดต่างๆ ดังกล่าวตกอยู่ภายใต้วากยสัมพันธ์ของตากาล็อกและผลพวงทางความหมายซึ่งคาดเดาไม่ได้ คำเหล่านี้เป็นรูปสัญญะ (signifier) ที่ปราศจากความหมายสัญญะ (signified) ในภาษาตากาล็อก จึงอาจถูกผูกโยงกับความหมายต่างๆ ได้โดยหลากหลายกว้างขวางดังจะเห็นได้จากคู่มือสารภาพบาปที่ผู้เขียนยกข้อความมาข้างต้นจากหนังสือของบาทหลวงเซบาสเตียน โตตาเนส (Fray Sebastian Totanes) ในที่นี้ผู้เขียนขอยกข้อความภาษาสเปนและ

ตากาล็อกมาเปรียบเทียบกันพร้อมทั้งให้คำแปลภาษาอังกฤษซึ่งถอดจากข้อความภาษาตากาล็อก [ผู้เขียนแปลเป็นภาษาอังกฤษในขณะที่ผู้แปลแปลเป็นภาษาไทยโดยอ้างอิงต้นฉบับตากาล็อกเช่นเดียวกัน - ผู้แปล] ข้อความที่ว่านี้เป็นข้อความเกี่ยวกับศีลมหาสนิทสำหรับบาทหลวงกล่าวแก่คริสตชนในพิธีศีลสุดท้าย (last rites) ก่อนมรณกรรม

> *"Anacco, tayong lahat na Christiano,y, ynootosan nang P. Dios at nang Santa Iglesiang Ina nating maquinabang cun magcocomulgar touing mey panganib ang ating buhay.[…] Ytong paquinabang na yto,y, pinangalang Viatico, na cun baga sa uicang Tagalog ay Bauon nang mey paroroonang malayo. Pabauon nga nang Santa Iglesia sa tauong mey saquet na malubha ytong camahal-mahalang na Sacramento nang pagcocomulgar, namacatatapang at macalalacas sa taou sa pagcacabanalan at sa paglalaban sa manga tocso nang diablong maraya."*

> *"Hijo mio, Dios nuestro Señor y la Santa Iglesia nos manda comulgar cuando hay peligro de muerte. […] A este comulgar llaman Viatico, que quiere decir: Provision para el que tiene que hacer Viaje largo. Provee la Santa Iglesia al Hombre enfermo con este Santissimo Sacramento para el Viage de la eternidad para fortalecerle en la Fe, en*

la Esperanza, y en la Charidad, para que exercite las Virtudes y resista con valor a las tentaciones del demonio."

"ลูกพ่อ พวกเราคริสตชนทั้งหลายได้รับโองการจากองค์พระผู้เป็นเจ้าแลพระศาสนจักรมารดา [หมายถึงคริสตจักรโรมันคาทอลิก - ผู้แปล] ของเราให้อาศัยประโยชน์จากพิธีศีลมหาสนิทในทุกคราวที่ชีวิตของเราตกอยู่ในภยันตราย[…]อันเครื่องยังประโยชน์นี้เรียกว่า Viatico ซึ่งในภาษาตากาล็อกหมายถึงเสบียงของผู้ที่จะเดินทางไกล เสบียงของพระศาสนจักรมารดาแก่คนผู้ป่วยหนัก ได้แก่ ศีลมหาสนิทนี้ อันเป็นศีลศักดิ์สิทธิ์ประเสริฐสูงสุดซึ่งอำนวยความกล้าหาญเข้มแข็งแก่บุคคลเพื่อให้ถึงซึ่งความศักดิ์สิทธิ์แลเพื่อต่อสู้กับสิ่งล่อลวงต่างๆ ของมารร้าย"[11]

จะเห็นได้ว่าคริสตชนผู้กำลังจะรับศีลมหาสนิทในพิธีศีลสุดท้ายนี้ถูกกระหน่ำด้วยคำศัพท์หลายคำที่ไม่ผ่านการแปลในสภาวการณ์ความเป็นความตายเช่นนี้ข้อความในภาษาสเปนแสดงให้เห็นโดยปราศจากความกำกวมว่าภาษาพิธีกรรมเป็นสิ่งที่นำพาสัญญะแห่งพระเจ้า—นั่นคือ *Viatico* หรือ ขนมปัง—มามอบแก่คริสตชนผู้นั้น ขนมปังนี้เองเป็นเครื่องต่อรองแลกเปลี่ยนกับความตายในแง่ที่ได้ช่วยเสริมสร้างศรัทธาความหวังและกุศลจิตเพื่อต่อสู้กับมาร

[11] Totanes, *Manual,* 36-37.

อย่างไรก็ดี ข้อความในภาษาตากาล็อกนั้นแม้จะคงคำว่า *Viatico* ไว้ แต่คำนี้ก็เลื่อนไหลไปสู่คำว่า *Bauon* ซึ่งหมายถึงเสบียงอาหารที่ใช้ในการเดินทางลักษณะของการเดินทางที่ว่านี้ก็เป็นปัญหาระหว่างสองภาษาในขณะที่ภาษาสเปนกล่าวถึงการเดินทางในแง่ของนิรันดรภาพ (*eternidad*) ซึ่งแฝงนัยถึงการลบล้างช่วงเวลาก่อนหน้านั้นภาษาตากาล็อกกลับกล่าวถึงการเดินทางไกล (*paroroonang malayo*) ซึ่งมิได้ระบุจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด ส่วนการที่ *Viatico* กลายเป็น *Bauon* นี้ก็มีความคลุมเครือเช่นเดียวกัน ในภาษาตากาล็อก เสบียงที่ว่านี้มิได้สร้าง "ศรัทธาความหวัง แลกุศลจิต" (*Fe, Esperanza y Charidad*) เหมือนในข้อความภาษาสเปนแต่สร้าง "ความกล้าหาญเข้มแข็ง" แทน ในที่นี้ใช้คำว่า *tapang* และ *lacas* ตามลำดับ ซึ่งมิได้มีนัยยะทางศีลธรรมหรือเทววิทยาแต่ประการใด แต่ทั้งคู่ต่างก็สื่อถึงความสามารถในการปลดปล่อยพลัง เพื่อให้บรรลุซึ่ง *cabanalan* (ความศักดิ์สิทธิ์) และต่อสู้กับ *tocso* (เครื่องล่อลวง) ตามข้อความข้างต้น อย่างไรก็ดี คำว่า *cabanalan* ซึ่งมาจากรากศัพท์ว่า *banal* ยังอาจหมายถึง "ยุ่งเหยิง แตกกระจาย สับสน" ส่วน *tocso* ก็ยังสื่อความถึงคำถาม การแทรกแซงรบกวน หรือมุกตลกได้ด้วย ด้วยเหตุนี้ตัวบทภาษาตากาล็อกจึงอาจอ่านโดยสวนทางกับความคาดหวังของมิชชันนารีชาวสเปนได้ คำว่า *Viatico* อาจมิได้ชวนให้ชาวพื้นเมืองนึกถึงศีลมหาสนิทในฐานะเครื่องแปรเปลี่ยนความตายให้กลายเป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ชีวิตนิรันดร์ แต่นึกถึงเสบียงอาหารที่พกพาสำหรับเดินทางครั้งใดครั้งหนึ่งแทนคริสตชนผู้ป่วยนั้นอาจให้ค่าเสบียงที่ว่านี้ในแง่ที่ช่วยปัดเป่าอันตรายจากการรบกวนหรือความสับสนจากภายนอกได้ โดยเฉพาะความสับสนอันเกิดจาก "ภูตผีปีศาจ" ซึ่งบันดาลโรคภัยไข้เจ็บและการแทรกแซงรบกวนชีวิตด้วยความตาย

ในเนื้อความอีกตอนหนึ่ง หนังสือของบาทหลวงโตตาเนสกล่าวถึงคุณวิเศษของการเอ่ยอ้าง“พระนามอันอ่อนหวานที่สุด” (*catamistamisang pangalan* / *dulcissimos nombres*) ของพระเยซูและพระแม่มารีในการต่อสู้กับสิ่งล่อลวงต่างๆ ตัวบทชี้แนะสั่งสอนศาสนิกชนว่า

> *“Gamitin mo,t, houag bitiuan iton sandata, at manalo ca ngani sa lahat na manga caauaymo. […] Si Jesus nang si Jesus, si Maria nang si Maria ang iyong uiuicain, ang iyong tuturan sa caybuturan nang loobmo at sa bibigmo naman. […] Magpajesusmaria nang Magpajesusmaria ca hangan sa dica mapatdan nang hininga.”*

> *“Usa de esos poderosa arma, no la sueltas, no la dejes, y venceras ciertamente a todos tus enemigos. […] JesusMaria, JesusMaria es lo que en cada respiracion has de decir con el corazon, y con la boca tambien. […] Repite continuamente estas Santisimos y Dulcissimos Nombres de Jesus y de Maria mientras tengas vida.”*

> *"สูเจ้าจงใช้แลจงอย่าละทิ้งซึ่งอาวุธนี้ เพื่อที่เจ้าจักชนะศัตรูทั้งปวงของเจ้า […] เยซูแลเยซู มารีอาแลมารีอา คือสิ่งที่เจ้าจักเอ่ย คือสิ่งที่เจ้าจักกล่าวอ้างที่เบื้องลึกสุดของวิญญาณเจ้าแลที่ปากเจ้าดุจกัน […]สูเจ้าจงพร่ำพระนามเยซูมารีอาแลเยซูมารีอาจนกว่าเจ้าจะสิ้นลมหายใจ"*[12]

ในที่นี้พระนามของพระเยซูและพระแม่มารีเป็นดั่งศาสตราวุธที่ใช้ปัดเป่าภยันตรายได้ คุณวิเศษของพระนามมิได้อยู่แยกกันแต่อยู่รวมกันเป็นหนึ่งเดียวคือเยซูมารีอา การพร่ำพระนามซ้ำๆ ทำให้พระนามสูญสิ้นเนื้อหานอกเหนือตัวภาษาจนกระทั่งกลายเป็นสัญญะคลุมเครืออันหนึ่งซึ่งปกปักรักษาผู้เอ่ยพระนามจากอันตราย เท่ากับว่าสัญญะทางคริสต์ศาสนานี้ได้ถูกเปลี่ยนให้เป็นบางสิ่งบางอย่างที่อาจตัดขาดได้จากวงจรแลกเปลี่ยนทางภาษาอันมีกำเนิดจากพระบิดาและกลับคืนสู่พระบิดาและกลายเป็นวัตถุที่มีลักษณะคล้ายกับเครื่องรางของขลังซึ่งมิได้โน้มนำให้ผู้เอ่ยพระนามขึ้นตรงต่อภาษาของพระเจ้า แต่เกิดผลในทางตรงกันข้ามแทน พระนามเยซูอันเป็นสัญญะแห่งพระเจ้ากลับกลายเป็นอาวุธที่ไม่เพียงช่วยเหนี่ยวรั้งตัวตนของคริสตชนออกห่างจากความตายเท่านั้น แต่ยังออกห่างจากกฎของพระเจ้าที่อ้างว่าควบคุมความตายนั้นด้วย

ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดเรื่องความแปลไม่ได้นั้นมีแนวโน้มที่จะลดทอนบ่อนเซาะแทนที่จะช่วยส่งเสริมความเข้าใจในคริสตธรรมเมื่อถ่ายทอดเป็นภาษาพื้นเมือง ในทำนองเดียวกัน การเลือกสรรคำศัพท์

[12] เรื่องเดียวกัน, 50-51.

ภาษาพื้นเมืองมาปรับใช้ในบริบททางคริสต์ศาสนาก็ยิ่งเพิ่มปัญหาในอีกมิติหนึ่งให้แก่การเปลี่ยนรีตชาวพื้นเมือง ผู้เขียนจะอภิปรายประเด็นนี้โดยพิจารณาความพยายามของสเปนในการแปลคำศัพท์ภาษาตากาล็อกเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน

แนวคิดเรื่องการต่างตอบแทนของชาวตากาล็อกปรากฏในตัวบทภาษาพื้นเมืองต่างๆ ที่บาทหลวงชาวสเปนใช้สั่งสอนคริสตชนชาวพื้นเมือง ในการสื่อสารแนวคิดว่ามนุษย์เป็นหนี้บุญคุณพระบิดาผู้ประทานพระบุตรมาเพื่อไถ่บาปมนุษย์ มิชชันนารีชาวสเปนใช้คำศัพท์ตากาล็อกว่า *utangnaloob* (“หนี้บุญคุณ”) และ *hiya* (“ความอับอาย”) หนังสือธรรมอุทิศจำนวนมากอธิบายการจำนนต่อพระเจ้าและการพึ่งพาพระเยซูคริสต์ของของศาสนิกชนว่าเป็นความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* และอธิบายความโศกเศร้าสำนึกบาปว่าเป็นความรู้สึก *hiya* อันเกิดจากความบกพร่องในการชดใช้หนี้คืนพระบิดาในทำนองเดียวกันพระผู้เป็นเจ้าได้ประทาน *loob* ของพระองค์เองให้แก่คริสตชนผ่านพระเยซูคริสต์โดยมุ่งหวังว่าคริสตชนจะถวายคืน *loob* แด่พระองค์ ด้วยเหตุนี้ การลงทัณฑ์ทรมานในนรก (damnation) จึงเป็นการแยกขาดระหว่างมนุษย์กับ *loob* ของพระเจ้าอย่างถาวร และเป็นเครื่องหมายว่าความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* ของทั้งคู่ได้สิ้นสุดลงแล้ว[13]

[13] ดูตัวอย่างจากตัวบทหนังสือธรรมอุทิศของ Fray Alonso de Santa Ana, *Explicacion de ladoctrinachristiana en la lenguatagala* (Manila, 1672; Manila: Imprenta de los Amigos del Pais, 1853), 112; Fray Pedro de Herrera, *Meditaciones cun manga mahal na Pagninilay na sadya saSanctong Pag Eexercicios* (Manila, 1645; Manila: La Imprenta de la Compania de IHS, 1762), folio 8; Fray Francisco Blancas de San Jose, *Librong Pinagpapalamnan yto nang aasalin nangtaoung Christiana* …3d ed. (Manila:

Utang na loob และ *hiya* ในฐานะส่วนหนึ่งของชุด "ค่านิยม" ของชาวพื้นเมืองตากาล็อกเป็นที่สนใจของนักวิชาการมาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 ในบรรดางานศึกษาที่ทรงอิทธิพลที่สุดได้แก่บทความของชาร์ลส์ เคาท์ (Charles Kaut)[14] และแมรี่ ฮอลน์สไตเนอร์ (Mary Hollnsteiner)[15] ซึ่งอาศัยกรอบทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่นิยม (structural-functionalism) ในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ดี คำอธิบายของทั้งคู่ถูกวิจารณ์ว่าไม่แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ ดังที่เรย์นัลโด้ อิเลโต้ (Reynaldo Ileto) ชี้ให้เห็นอย่างตรงประเด็นว่า การศึกษา *utang na loob* และ *hiya* โดยละเลยมิติทางประวัติศาสตร์ย่อมลงเอยด้วยการละเลยมิติทางการเมืองของความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทน เพราะมองข้ามที่ทางของความขัดแย้งในกระบวนการแลกเปลี่ยนและติดหนี้บุญคุณของชาวตากาล็อก[16] งานศึกษาของอิเลโต้เองได้พิจารณาแนวคิดต่างๆ เกี่ยวกับการต่างตอบแทนในบริบทของขบวนการเคลื่อนไหวของชาวนาในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ต่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 และชี้ให้เห็นศักยภาพในการปฏิวัติของแนวคิดเรื่อง *utang na loob* ดังปรากฏ

---

n.p., 1662), 282-83; 370. ดูรายชื่อหนังสือธรรมอุทิศอื่นๆ ที่แพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เพิ่มเติมได้ใน Rafael, "Contracting Christianity," ch.3.

[14] Charles Kaut, *"Utang na Loob:* A System of Contractual Obligations among the Tagalogs," *Southwestern Journal of Anthropology,* 17, no.3 (1969): 256-72.

[15] Mary Hollnsteiner, "Reciprocity in the Lowland Philippines," in *Four Readings in Filipino Values,* Frank Lynch, S.J., and Alfonso de Guzman III, eds. (Quezon City: Institute of Philippine Culture, 1979), 69-92.

[16] Reynaldo C.Ileto, *Pasyon and Revolution: Popular Movements in the Philippines, 1840-1940* (Quezon City: Ateneo de Manila University Press, 1979), 11-28.

ในวรรณกรรมตากาล็อกยุคนี้และในข้อเขียนของผู้นำขบวนการผู้มีบุญเพื่อปลุกระดมผู้เลื่อมใสศรัทธาให้ลุกขึ้นต่อต้านสเปนและสหรัฐอเมริกาตามลำดับ ทว่าในขณะที่อิเลโต้แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากเคาท์และฮอลน์สไตเนอร์ คำอธิบายของอิเลโต้ว่าด้วย *loob* ใน *utang na loob* กลับค่อนข้างคล้ายคลึงกับทั้งคู่ในแง่ที่ยก *loob* ให้เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนประสบการณ์ (*a priori*)[17] และแฝงนัยว่า *loob* เป็นแก่นแท้ของชาวตากาล็อกนั่นคือ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแลกเปลี่ยนแต่ก็ยังดำรงอยู่แยกจากกระบวนการนั้น

ผู้เขียนเห็นว่าเราพึงคล้อยตามทรรศนะของอิเลโต้ว่าการต่างตอบแทนตั้งอยู่บนความเสี่ยงที่จะเกิดความขัดแย้งและความแตกแยกขึ้นอย่างไรก็ดี ในการพิจารณาผลพวงทางประวัติศาสตร์ของ *utang na loob* และ *hiya* ในบริบทของการเปลี่ยนรีต เราจำต้องหลีกเลี่ยงการนิยาม *loob* ในเชิงปรากฏการณ์วิทยาหรือในเชิงปฏิบัติการล้วนๆ ว่าหมายถึง “ภายใน” (the inside) ซึ่งอยู่ใจกลางของการแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้ของชาวตากาล็อก ทั้งนี้อาจทำได้โดยตั้งต้นพิจารณา *loob* ใหม่ในฐานะข้อเท็จจริงทางภาษา หรือในฐานะรูปสัญญะที่ยึดโยงกับความหมายสัญญะต่างๆ นานา โดยที่แต่ละความหมายอาจแยกขาดจากกันและกัน กระบวนการสร้าง *loob* ให้กลายเป็นสัญญะด้วยแรงจูงใจหนึ่งๆ นี้เองที่สร้างพลังและคุณค่าให้แก่ *loob* ขึ้นด้วยเป็นการวาง *loob* ในฐานะคำศัพท์ทางวัฒนธรรมลงในบริบททางประวัติศาสตร์เฉพาะ อย่างไรก็ดี ในการสำรวจความหมายอันหลากหลายของ *loob* เราจะได้เห็นถึงความผันผวนทางความหมายของสัญญะนี้ซึ่งมิชชันนารีชาวสเปนผู้แปลพยายามป้องกันแต่ก็หาสัมฤทธิ์ผลโดยสมบูรณ์ไม่

[17] เรื่องเดียวกัน, 331.

ตัวบทของมิชชันนารีใช้คำว่า *loob* เพื่อถ่ายทอดความหมายของมโนทัศน์ตะวันตกอย่าง “วิญญาณ” (soul) “เจตจำนง” (will) และ “มโนธรรม” (conscience) คำว่า *loob* กับคำตากาล็อกอื่นๆ อาทิ *sisi* (ความสำนึกบาป) *casalanan* (บาป) *aua* (ความเมตตาสงสาร) ถูกใช้เพื่อส่งผ่านมโนทัศน์สำคัญในทางอภิปรัชญาและเทววิทยาที่จะปูทางให้แก่การปกครองของสเปนทั้งภายนอกและภายในจิตใจของชาวพื้นเมือง กระนั้นก็ดี หากเราลองพิจารณาตัวบทอื่นๆ ของมิชชันนารีอย่างศัพทานุกรมต้นยุคอาณานิคมสเปนและพจนานุกรม (*diccionario*) ยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ที่อาศัยศัพทานุกรมข้างต้นเป็นพื้นฐาน เราจะสังเกตได้ว่า *loob* นั้นมีนิยามความหมายที่หลากหลาย ตัวอย่างเช่น ศัพทานุกรมของบาทหลวงเปโดร เด บวยนาเบนตูรา (Fray Pedro de Buenaventura) ใน ค.ศ. 1613 ได้ให้นิยามของ *loob* ไว้ว่า “ภายใน” “เข้าไปภายใน” หรือ “ห้องภายในบ้าน” ควบคู่กันกับนิยามที่สเปนสร้างขึ้นเองว่า “เจตจำนง” และ “หัวใจ” ส่วนในศัพทานุกรมของบาทหลวงฆวน เด โนเซดา (Fray Juan de Noceda) และบาทหลวงเปโดร ซาน ลูการ์ (Fray Pedro San Lucar) ใน ค.ศ. 1745 และพจนานุกรมของเปโดรเซร์ราโน-ลักเตา (Pedro Serrano-Laktaw) ใน ค.ศ. 1914[18] นิยามเหล่านี้ปรากฏควบคู่กันกับนัยความหมายอื่นๆ กล่าวคือ ในแง่หนึ่ง *loob* หมายถึง *lo masinterno* หรือส่วนที่อยู่ในสุดของบุคคล อันเป็นที่อยู่ของรสนิยมและความปรารถนา แต่ในอีกแง่หนึ่ง *loob* ก็หมายถึงเพียง “ภายใน” ของวัตถุใดก็ได้ ดังเช่น *looban* ซึ่งหมายถึงภายในบ้าน พื้นดินที่บ้านตั้งอยู่ พื้นของอาคารบ้านเรือน หรือสนามที่แยกระหว่างตัวบ้านกับถนน ในแง่นี้ *loob* จึงมิใช่ “ภายใน” อันวิเศษวิโสซึ่งเป็นเครื่อง

[18] Pedro Serrano-Laktaw, *Diccionariotagalog-hispano,* pt. 2 (Manila: Imprenta de Santos y Bernal, 1914).

นิยามมนุษย์ แต่คือ “ภายใน” ที่สื่อถึงระยะห่างที่แยกระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง หรือแยกส่วนใดส่วนหนึ่งของวัตถุออกจากส่วนอื่นๆ นอกจากนี้ คำว่า *looban* ยังอาจใช้เป็นคำกริยาได้ หมายถึงการปล้นบ้าน ส่วนรูปกริยา *ipaloob* และ *pagpapaloob* หมายถึงการสอดใส่วัตถุเข้าไปในอีกวัตถุหนึ่ง และการปกปิดซ่อนเร้นจากสายตาภายนอก รูปกริยาของ *loob* จึงสื่อถึงผลจากการแทนที่วัตถุจากภายนอก จะโดยการแลกเปลี่ยนหรือการปล้นก็ดีทั้งหมดนี้แสดงนัยว่าสิ่งที่อยู่ภายในไม่มีอะไรที่เที่ยงแท้แน่นอนหรือเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะสิ่งที่อยู่ภายในเกิดขึ้นจากสิ่งที่ได้เคลื่อนเข้าไปจากภายนอก (*labas*) ด้วยเหตุนี้เอง “ภายใน” กับ “ภายนอก” จึงมีแนวโน้มที่จะสัมพันธ์กันในลักษณะสับหว่าง ดังจะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นจากรูปผันของ *loob* ว่า *pangloob* (ชุดชั้นใน) ซึ่งเป็นชั้นที่อยู่ระหว่างเสื้อผ้าชั้นนอกกับร่างกาย คำเดียวกันนี้ยังหมายถึงภายในของลอบหรือไซดักปลา และเครื่องดักหนูชนิดหนึ่งด้วย จะเห็นว่านัยความหมายเช่นนี้ขยายออกจาก *loob* ในฐานะพื้นที่กักเก็บสิ่งที่เข้ามาจากภายนอก

อย่างไรก็ดี ควรกล่าวด้วยว่า “ภายใน” ของสิ่งต่างๆ นี้ยังเปิดให้แก่กระบวนการโยกย้ายที่ออกภายนอกในทำนองเดียวกันด้วย ดังจะเห็นได้ว่า *loob* เป็นรากศัพท์ของคำหนึ่งที่หมายความว่า “ให้” นั่นคือคำว่า *ipagcaloob* ส่วนคำว่า “ของที่ให้” ได้แก่ *caloob* ซึ่งหมายความตามตัวอักษรถึงส่วนหนึ่งของภายในของสิ่งหนึ่ง โดยนัยนี้ *loob* จึงดูแนบชิดติดกับ *labas* หรือภายนอก แทนที่จะตรงกันข้ามและขัดแย้งกันเมื่อนำ *loob* มาประกอบกับคำว่าหนี้ (*utang*) *loob* จึงกลายเป็นทั้งพื้นที่และวัตถุแห่งการแลกเปลี่ยนโดยที่ *loob* ประกอบขึ้นจากวัตถุต่างๆ ในการแลกเปลี่ยนหมุนเวียนในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรูปแบบการ

แลกเปลี่ยนหมุนเวียนนั้นๆ ด้วยคำว่า *utang na loob* ในมุมมองนี้จึงมิใช่เพียง "หนี้บุญคุณ" เท่านั้นแต่ยังหมายถึงหนี้แห่ง "ภายใน" หนี้จาก "ภายใน" และหนี้เพื่อ "ภายใน" ได้ด้วยตามที่อนุภาค *na* สื่อความหมายด้วยเหตุนี้ *loob* ในการแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้จึงเป็น "ภายใน" ที่หมายถึงพื้นผิวข้างใน ที่บรรจุ และสิ่งที่ถูกบรรจุด้วย แต่ตราบเท่าที่ *loob* ยึดโยงอยู่กับกระบวนการแลกเปลี่ยนกับภายนอกเท่านั้น

Loob มีความสำคัญไม่เพียงเพราะหมายถึง "วิญญาณ" (soul) อันเป็นแก่นสารของชีวิตดังเจตนารมณ์ของมิซชันนารีชาวสเปนในการเลือกใช้คำนี้แต่ยังเป็นเพราะ *loob* เป็นตัวกำหนดขอบเขตพื้นที่สำหรับเก็บรวบรวมวัตถุและสัญญะต่างๆ จากภายนอก และสำหรับรับหรือส่งวัตถุหรือสัญญะเหล่านั้นเพื่อชดใช้หนี้ด้วย ในการแลกเปลี่ยนชดใช้ *utang na loob* ที่ว่านี้ *loob* ที่บุคคลหนึ่งๆ วางลงในการแลกเปลี่ยนมิได้เป็นแก่นสารตัวตนทั้งหมดของบุคคลนั้นๆ แต่อาจถอดถอนออกได้และผูกพันติดตรึงใหม่ได้ กล่าวคือ *loob* ตามแนวคิดเรื่องหนี้ของชาวตากาล็อกก่อรูปขึ้นในกระบวนการแลกเปลี่ยน หาได้ดำรงอยู่เป็นตัวเป็นตนก่อนหน้านั้นไม่ ด้วยเหตุนี้ *loob* จึงมิใช่สภาวะที่มีมาก่อนหน้าและดำรงอยู่เหนือกลไกการแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้ แต่ปรากฏขึ้นให้รับรู้ได้แต่เฉพาะในกระบวนการดังกล่าวเท่านั้น การที่ชาวสเปนลดทอน *loob* ลงเป็นเพียงที่อาศัยของเจตนาและความสำนึกบาปจึงเป็นการเข้าใจเอาเองว่า *loob* นั้นอยู่เบื้องหลังและอยู่เหนือเงื่อนไขของการต่างตอบแทน แต่จากการผันรากศัพท์ *loob* เป็นรูปต่างๆ เราจะเห็นได้ว่า *loob* ที่อยู่ในการแลกเปลี่ยนชดใช้ *utang na loob* นั้นมิใช่ทั้งต้นกำเนิดของสิ่งต่างๆ ที่ให้และมิใช่สภาวะพิเศษภายในที่ใช้อธิบายหนี้ได้

หากภาวะอัตบุคคล (subjectivity) มิได้เป็นตัวกำหนดการแลกเปลี่ยนให้บุคคลเข้าสู่เครือข่ายความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนหนี้กับคนอื่นๆ แล้วไซร้ สิ่งใดเล่าที่เป็น? ในบริบทของ *utang na loob* สิ่งที่ว่านี้ได้แก่แนวคิดเรื่อง *hiya* จากคำนิยามตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนปัจจุบัน *hiya* หมายถึงผลอันพึงบังเกิดจากการติดหนี้ นอกจากนี้ *hiya* ยังหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรับรู้ว่าตนถูกผลักไสออกจากวงจรความสัมพันธ์เชิงหนี้ด้วย

Hiya มักแปลกันว่า “ความอับอาย” แต่อันที่จริงคำนี้มีนัยความหมายหลากหลายเฉกเช่นเดียวกับคำว่า *loob* ลักษณะสำคัญของ *hiya* คือความรู้สึกขุ่นข้องรำคาญใจที่ตกเป็นวัตถุแห่งการขบขันหยันเย้ยหรือเป็นวัตถุสำหรับเปรียบต่างให้อีกผู้หนึ่งอวดอ้างได้ส่วนคำกริยาที่สื่อถึงการทำให้ผู้ใดผู้หนึ่งตกอยู่ใน “ความอับอาย”ได้แก่ *hiyaiin* ซึ่งหมายถึงการล้อเลียน หัวเราะเยาะ รบกวน หรือในเชิงอุปมาอุปไมยคือการตบตีหรือเหยียบย่ำนั่นเองการตกอยู่ใน *hiya* จึงเป็นการตกอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่เสี่ยงต่อการถูกโจมตีจากผู้อื่นด้วยกำลังหรือวาจา ด้วยเหตุนี้ความรู้สึก *hiya* จึงหมายรวมถึงการประสบกับความอับอายอันเกิดจากความท่วมท้นในอารมณ์ (*empachar*) ด้านลบของ *hiya* คือความรู้สึกว่าตนเองไม่อาจป้องปัดสัญญะต่างๆ จากภายนอกด้วยการตอบสนองอย่างเหมาะสมต่อสิ่งที่ตนได้รับได้ ซึ่งก็คือความรู้สึกว่าตนได้รับวัตถุสิ่งของหรือสัญญะจากภายนอกอย่างไม่สมควรหรืออย่างปราศจากการควบคุม ความทุกข์อันเกิดจาก *hiya* จึงเป็นเพราะบุคคลถูกทำให้นึกถึงสิ่งต่างๆ ที่ตนต้องการจะคืนหรือตอบแทนแต่ทำไม่ได้ และนึกถึงสิ่งต่างๆ ที่ตนประสงค์จะได้รับแต่ไม่อาจร้องขอได้อีกต่อไป

อย่างไรก็ดี *hiya* ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของ *utang na loob* ก็มีด้านบวกด้วยเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำว่า *magbigay hiya* ซึ่งหมายถึงการแสดงความเคารพหรือการพิจารณายกย่องผู้ใดผู้หนึ่ง ด้านบวกของ *hiya* ยังสะท้อนให้เห็นจากสำนวนที่ว่า *Ang tauong kulangsa hiya, walang halaga ang wika* ซึ่งแปลว่าผู้ที่ปราศจาก *hiya* เป็นผู้ที่คำพูดไร้ค่า[19]เท่ากับว่า *hiya* ได้สร้างคุณค่าให้แก่คำพูดในการแลกเปลี่ยนทางวาทกรรมในขณะเดียวกันก็เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่เข้าครอบงำเมื่อบุคคลรับรู้ได้ถึงความล้มเหลวของตนในการตอบแทนสิ่งที่ตนได้รับ จุดนี้เองที่ "ความอับอาย" เกิดความกำกวม ในแง่หนึ่ง *hiya* เป็นเงื่อนไขความเป็นไปได้ของการติดหนี้บุญคุณ การไร้ซึ่ง *hiya* คือการไร้ซึ่ง *utang na loob* ดังที่งานศึกษาการต่างตอบแทนในสังคมตากาล็อกได้ชี้ให้เห็นว่า การประณามหยามเหยียดที่ร้ายกาจที่สุดคือการกล่าวว่าบุคคลผู้นั้น *walang hiya* หรือไร้ยางอายซึ่งหมายความเท่ากับ *walang utang na loob* หรือไร้ความกตัญญูรู้คุณนั่นเอง แต่ในอีกแง่หนึ่ง *hiya* ยังสื่อถึงจุดแตกหักในการแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้ ซึ่งทำให้บุคคลเกิดความสับสนและอับจนหนทางในการสานต่อความสัมพันธ์กับภายนอก เหตุฉะนี้ *hiya* จึงแฝงอยู่ในทุกระดับขั้นตอนของความสัมพันธ์เชิงหนี้ ตั้งแต่การทำงานจนกระทั่งความล้มเหลวของความสัมพันธ์ดังกล่าว บุคคลยินยอมอยู่ในความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* เพราะเกรงจะเกิด "ความอับอาย" ต่อธารกำนัล นั่นคือเกรงกลัวการถูกกีดกันผลักไสจากเครือข่ายการแลกเปลี่ยนกับภายนอกนั่นเอง ทั้งนี้เพราะหากปราศจากความเกรงกลัว *hiya* แล้ว *labas* หรือภายนอกก็จะยังไม่เป็นที่รับรู้ และ *loob* หรือภายในก็ไม่อาจเข้าสู่การแลกเปลี่ยนหมุนเวียนได้ บุคคลจะร่วมแลกเปลี่ยนได้

[19] เรื่องเดียวกัน, 333.

ก็ต่อเมื่อป้องกันไม่ให้ *hiya* เกิดขึ้นได้เท่านั้นความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* จะยังคงมีคุณค่าต่อบุคคลอยู่ตราบเท่าที่ความสัมพันธ์นั้นเปิดโอกาสให้บุคคลได้สกัดกั้นผลกระทบและอารมณ์ความรู้สึกอันไม่พึงปรารถนาของ *hiya* และเปลี่ยนสิ่งเหล่านี้ให้กลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่หลอมรวมอยู่ในสิ่งที่ตนให้เป็นการตอบแทนด้วยระเบียบกฎเกณฑ์ความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนบนเงื่อนไขของ *hiya* กับ *utang na loob* จึงมุ่งรับมือกับการถั่งโถมของสัญญะต่างๆ จากภายนอกซึ่งอาจเกิดขึ้นได้เสมอ หากบุคคลไม่รู้จัก *hiya* แล้วไซร้ก็อาจเกิดความ “สะดุ้งสะเทือน” (shock) จาก *hiya* จนถูกตัดขาดจากการแลกเปลี่ยนได้ และเมื่อปราศจากการแลกเปลี่ยนเสียแล้วก็ย่อมจะปราศจากสำนึกว่ามี “ภายใน” หรือ *loob* ไปโดยปริยาย

ผู้เขียนมีสมมุติฐานในประเด็นนี้ว่า ด้วยเหตุที่คริสต์ศาสนาได้รับการอธิบายผ่านแนวคิดท้องถิ่นอย่าง *hiya* และ *utang na loob* ชาวพื้นเมืองตากาล็อกจึงรู้สึกถึงความจำเป็นที่จะต้องนำพาต่อคริสต์ศาสนาเมื่อถูกถั่งโถมระลอกแล้วระลอกเล่าด้วยถ้อยคำที่ไม่คุ้นเคยและไม่ผ่านการแปลควบคู่กับถ้อยคำที่คุ้นเคยเกี่ยวกับความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนแล้ว ชาวพื้นเมืองเหล่านี้ก็ “เข้ารีต” กล่าวคืออาศัยศีลศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นช่องทางเข้าสู่การแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้กับชาวสเปนและพระผู้เป็นเจ้า ชาวตากาล็อกยอมรับนับถือคริสต์ศาสนาด้วยเกรงว่าจะเกิด *hiya* หรือเกรงว่าจะถูกรุมเร้าด้วยของขวัญและสัญญะต่างๆ ที่ตนอาจ “อ่าน” ไม่ออกและ “ควบคุม” ไม่ได้ ทว่าเงื่อนไขในการยอมรับนับถือคริสต์ศาสนานี้มีความแตกต่างกันในระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง แนวคิดของชาวตากาล็อกเรื่องการต่างตอบแทนแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างสำคัญในแง่ของการติดหนี้จากการเปลี่ยนรีต ซึ่งเราอาจเข้าใจได้โดยพิจารณาการสารภาพบาปเป็นกรณีตัวอย่าง

เราได้เห็นแล้วว่าความถูกต้องเที่ยงตรงของการสารภาพบาปนั้นขึ้นอยู่กับขั้นตอนในการเล่าบาปเป็นสำคัญ ทว่ามิชชันนารีนอกจากจะกำชับให้ศาสนิกชนเล่าบาปโดยละเอียดแล้ว ยังต้องการให้แปลงบาปเป็นเรื่องเล่าอย่างตรงไปตรงมาและออกนอกเรื่องให้น้อยที่สุดด้วย[20]แต่เราจะเห็นได้จากบันทึกของมิชชันนารีว่าคริสตชนชาวพื้นเมืองมักสนใจการสารภาพบาปว่าเป็นโอกาสในการแลกเปลี่ยนทางวาทกรรมมากกว่าเพื่อบรรลุจุดประสงค์ของการแลกเปลี่ยนดังกล่าวเหตุทั้งนี้เป็นเพราะธรรมชาติของการชดใช้หนี้ในความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* นั่นเอง

งานศึกษาการต่างตอบแทนในสังคมตากาล็อกมักจะเน้นประเด็นเรื่องความไม่เท่าเทียมที่แฝงอยู่ในการแลกเปลี่ยนชดใช้หนี้ลำดับชั้นอันเกิดจากการติดหนี้มีพื้นฐานจากความรู้สึกว่าสิ่งที่ได้รับกับสิ่งที่ตอบแทนนั้นเทียบกันไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อสิ่งที่ได้รับนั้นมิได้มาจากการร้องขอ[21] ตัวอย่างสำคัญของกรณีทำนองนี้ได้แก่ความสัมพันธ์เชิงหนี้ระหว่างแม่กับลูก เป็นที่เข้าใจกันว่าลูกติด *utang na loob* กับแม่ (และไม่มีทางกลับกัน) เพราะได้รับชีวิตอันเป็นของขวัญจากแม่ ลูกจึงไม่อาจชดใช้หนี้แม่ได้หมด ด้วยเหตุนี้ ลูกจึงถูกคาดหวังให้แสดง

[20] ตัวอย่างเช่นคำสั่งสอนในคู่มือของบาทหลวงโตตาเนสดังต่อไปนี้

> "116. เขาหรือหล่อนต้องใช้ประโยคตรงไปตรงมา เปิดเผย *loob* เรียบเรียงคำพูดบอกเล่าบาปทุกประการทั้งจำนวนครั้ง ขอบเขต แลความร้ายแรงของบาป แลหากจะเปรียบกับการเดินแล้ว [การเล่าบาป] ควรเลือกทางสายกลางแทนที่จะแยกไปตามแพร่งต่างๆ เป็นหลายทิศทาง จงบอกเล่าทุกอย่างเพื่อให้พระผู้เป็นเจ้าได้ทรงล่วงรู้สิ่งที่อยู่ใน *loob* ของสูเจ้า"
> Totanes, *Manual,* 82.

[21] Hollnsteiner, "Reciprocity," 75-76; Kaut, *"Utang na Loob,"* 262.

ความกตัญญูรู้คุณและตระหนักในหนี้ด้วยการชดใช้หนี้บางส่วนในรูปของ “ความเคารพ” (*paggalang*) แต่ความเคารพในฐานะสัญลักษณ์ของความตระหนักในหนี้มักจะเห็นได้ชัดที่สุดในระดับวาทกรรม ดังจะเห็นได้จากคำแสดงความเคารพเมื่อพูดกับแม่หรือบุพการีคนอื่นๆ เช่น *ho* และ *po* คำเหล่านี้มักใช้ประกอบกับถ้อยคำที่กล่าวแก่ผู้อาวุโส เช่น *Ano po ang gusto ninyo?* (ท่านต้องการอะไรครับ/คะ?) อันที่จริง *ho* และ *po* มิได้หมายถึงสิ่งใดในตัวเอง เมื่อใช้สอดแทรกในระหว่าง—หรือใน *loob* ของ—ถ้อยคำที่ใช้กับพ่อแม่หรือผู้อาวุโสเท่านั้นจึงจะสื่อนัยถึง “ความเคารพ” ในแง่นี้ *ho* และ *po* จึงเป็นสัญญะที่แสดงถึงความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* ซึ่งถ้าหากไม่ใช้คำเหล่านี้ก็คงไม่มีการเอ่ยอ้างถึง นอกจากคำแสดงความเคารพเหล่านี้ ลูกมักจะไม่มีภาระหน้าที่เฉพาะภายในบ้าน จนกระทั่งเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่จึงถูกคาดหวังให้เลี้ยงดูพ่อแม่ ภาระหนี้จึงตกแก่ลูกซึ่งแม้จะโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ยังคงติดหนี้ *loob* กับพ่อแม่อยู่เช่นเดิม ดังที่ฮอลน์สไตเนอร์กล่าวว่า “ไม่มีอะไรที่ [ลูก] ทำได้ในชั่วชีวิตของตนที่อาจชดใช้สิ่งที่ [แม่] ทำให้แก่ตนได้”[22]

ความไม่เท่าเทียมที่แฝงอยู่ในความสัมพันธ์เชิงหนี้ดูจะเป็นไปด้วยความเมตตากรุณาในกรณีแม่ลูก แต่ความสัมพันธ์เช่นนี้อาจแฝงไว้ซึ่งนัยยะทางการเมืองที่บีบคั้นรุนแรงกว่ามากเมื่อปรากฏในบริบททางสังคมอื่นๆ ตัวอย่างเช่นในกรณีความสัมพันธ์แบบจารีตระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน ดังที่ฮอลน์สไตเนอร์ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

[22] Hollnsteiner, “Reciprocity,” 76.

> *"ในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน […] ผู้เช่าที่ดินรู้ว่าตนไม่อาจหาทางตอบแทนเจ้าที่ดินอย่างสมน้ำสมเนื้อได้ ตราบใดที่ผู้เช่ากระทำหน้าที่ต่อเจ้าที่ดินตามที่ตนได้รับความคาดหวังและแสดงความตระหนักในหนี้บุญคุณ (utang na loob) ด้วยการนำไข่มามอบให้แก่เจ้าที่ดินและช่วยเหลือในงานเทศกาลต่างๆ แล้ว ผู้เช่าก็จะยังคงคาดหวังผลประโยชน์จากเจ้าที่ดินได้ดังเดิม ผู้เช่าได้รับสิทธิพิเศษโดยต่อเนื่องแม้ตนจะไม่เคยตอบแทนเจ้าที่ดินด้วยผลกำไรและไม่เคยกลับด้านความสัมพันธ์เชิงหนี้ดังกล่าวได้เลย"*[23]

ความสัมพันธ์แบบลำดับชั้นระหว่างเจ้าที่ดินกับผู้เช่าที่ดิน (อย่างน้อยในระดับมโนทัศน์) ทำนองนี้เกิดขึ้นได้เพราะผู้เช่าไม่อาจหักกลบลบหนี้สิ่งที่ได้รับจากเจ้าที่ดินได้ สิ่งที่รับประกันความต่อเนื่องของการแลกเปลี่ยนระหว่างทั้งสองฝ่ายได้แก่ธรรมชาติของการชดใช้หนี้ ผู้เช่าที่ดินมิได้ถูกคาดหวังให้กระทำสิ่งอื่นใดมากไปกว่าแสดงความตระหนักในหนี้ต่อเจ้าที่ดิน การชดใช้หนี้บางส่วนช่วยรับรองว่าทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ จากเบื้องบนจะหลั่งไหลลงมาสู่เบื้องล่างโดยต่อเนื่อง การชดใช้หนี้แต่เพียงบางส่วนนี้มิได้มีรูปแบบหรือกำหนดเวลาตายตัวธรรมชาติและความถี่ของการชดใช้หนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของเจ้าหนี้และทรัพยากรต่างๆ ของลูกหนี้มากกว่าการต่างตอบแทนในกรณีนี้จึงช่วยจรรโลงลำดับชั้นตราบเท่าที่การชดใช้หนี้โดยสมบูรณ์ถูก—หรืออันที่จริงคือต้องถูก—ยืดเวลาออกไปได้เรื่อยๆ

[23] เรื่องเดียวกัน, 74.

ความจำเป็นในการยืดเวลาการชดใช้หนี้สมบูรณ์โดยเน้นที่การแสดงความตระหนักในหนี้แทนได้ก่อให้เกิดพันธสัญญาแบบพิเศษขึ้น ในกรณีของชาวสเปน การผูกพันสัญญาหนี้ระหว่างคู่สัญญาจะต้องอ้างถึงบุคคลที่สามซึ่งอยู่พ้นจากการแลกเปลี่ยนแต่เป็นผู้กำหนดลักษณะของสัญญานั้นด้วย บุคคลที่สามนี้—จะเป็นพระเจ้า กษัตริย์ รัฐ หรือกฎหมายก็ดี—ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการต่อรองต่างๆ ในฐานะต้นกำเนิด ผู้ตีความ และผู้บังคับใช้เงื่อนไขข้อตกลงต่างๆ ที่กำกับการแลกเปลี่ยนนั้นๆ โดยนัยนี้ บุคคลที่สามจึงเป็นบ่อเกิดของลำดับชั้นและสิ่งของแลกเปลี่ยนทั้งปวง นอกจากนี้ บุคคลที่สามซึ่งอยู่เหนือคู่สัญญานี้ยังกำหนดประเภทของสิ่งตอบแทนสำหรับผลประโยชน์ที่ตนได้มอบให้แก่คนเหล่านั้นได้ด้วยในบริบทของการยึดครองฟิลิปปินส์เป็นอาณานิคมของสเปน สิ่งตอบแทนที่ว่านี้ได้แก่ภาษี แรงงานเกณฑ์ และการประกอบพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการกำหนดปริมาณของสิ่งตอบแทนควบคู่ไปกับกรอบเวลาในการจ่ายมอบสิ่งเหล่านั้นด้วย เป็นต้นว่าอัตราภาษีรายเดือน พิธีมิสซารายสัปดาห์และพิธีศีลสารภาพบาปรายปี ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดระบบความสัมพันธ์เชิงหนี้ที่ตั้งอยู่บนความเป็นไปได้และความหลีกเลี่ยงไม่ได้ของการชดใช้หนี้โดยสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะในท้ายที่สุดแล้วหนี้ทั้งหมดที่บุคคลหนึ่งๆ ก่อไว้ภายใต้กฎหมายจะยุติลงด้วยความตาย ความตายคือขอบเขตอันเป็นที่สุดของการแลกเปลี่ยน และในกรณีของการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ความตายเป็นชั่วขณะที่มีการคิดคำนวณหนี้ทั้งหมดที่บุคคลก่อไว้เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้าโดยไม่อาจเพิกถอนเปลี่ยนแปลงได้

ในทางตรงกันข้าม ลักษณะความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* ของชาวพื้นเมืองฟิลิปปินส์นั้นผิดแผกจากโครงสร้างแบบสามฝ่ายหรือไตรภาคีในการผูกสัญญาแบบสเปนข้างต้นเราได้เห็นแล้วว่า *loob* อันเป็นต้นทางและปลายทางของของขวัญนั้นมิได้เป็นต้นกำเนิดของของขวัญทั้งปวงเหมือนดังเช่นพระเจ้า นอกจากนี้ ชาวตากาล็อกก็ยังมีวิถีปฏิบัติเรื่องการชดใช้หนี้เชิงสัญลักษณ์ด้วย ด้วยเหตุนี้ การผูกสัญญาหนี้จึงมิได้อิงอยู่กับบุคคลที่สามซึ่งอยู่เหนือคู่สัญญา แต่อยู่ที่การตัดบุคคลที่สามออกนั่นเอง การตัดบุคคลที่สามออกได้นี้มีพื้นฐานทางภาษา ในทำนองเดียวกันกับภาษามาลาโย-โพลีเนเซียอื่นๆ ภาษาตากาล็อกมีสรรพนามสองคำที่ใช้แทนบุคคลที่หนึ่งแบบพหูพจน์หรือ “พวกเรา” นั่นคือ *tayo* (พวกเราแบบรวมผู้ฟัง) และ *cami* (พวกเราแบบไม่รวมผู้ฟัง) สรรพนามว่า *cami* นั้นเปิดโอกาสให้แก่การแลกเปลี่ยนระหว่างตนเองกับคนอื่นโดยตัดบุคคลที่สามออก ในกรณีนี้ บุคคลกล่าวถึงการดำเนินความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* บนพื้นฐานของการพิจารณาคนอื่นนอกความสัมพันธ์นั้นๆ ในแง่ลบดังจะเห็นได้จากถ้อยคำที่มีการบันทึกไว้ในศัพทานุกรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ว่า *Cami,y, nagpapautangan nang loob* (พวกเราเป็นหนี้กันและกัน (และไม่ได้เป็นหนี้พวกเขา) / พวกเรากำลังทำสัญญาหนี้กับกันและกัน (และไม่ได้ทำกับพวกเขา)) และ *Hindi nagpapautang loob siya sa aquin* (เขา/หล่อนไม่ต้องการติดหนี้ฉัน) การสร้างความสัมพันธ์เชิงหนี้ในที่นี้จึงเกิดขึ้นระหว่าง *loob* มากกว่าระหว่างปัจเจกบุคคลภายใต้กฎหมาย[24]

[24] ประเด็นนี้หาได้ผิดประหลาดอันใดไม่เมื่อพิจารณาโครงสร้างทางสังคมการเมืองของชาวตากาล็อกในช่วงก่อนเริ่มต้นยุคอาณานิคมสเปน ชาวตากาล็อกแต่เดิมนั้นตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่แถบชายฝั่งทะเลและอาศัยรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านที่เรียกว่าบารังไก (*barangay*) โดยปราศจากกลไกรัฐแบบรวมศูนย์ แต่มีผู้นำชุมชน

การตัดบุคคลที่สามออกส่งผลให้ลำดับชั้นในความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* เกิดความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงหนี้มิได้กำเนิดขึ้นจากต้นกำเนิดสมบูรณ์หนึ่งเดียวของหนี้ซึ่งแสดงตัวให้เป็นที่รับรู้ผ่านสัญญะต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ความยืดหยุ่นของลำดับชั้นในกรณีนี้เกิดจากสายใยบางๆ ระหว่างลำดับชั้นกับผู้มีอำนาจที่เป็นผู้ให้ การชดใช้หนี้พอเป็นพิธีเพื่อแสดงความตระหนักในหนี้มิได้เป็นการระลึกถึงสิทธิอำนาจและเสริมสร้างความมั่นคงของลำดับชั้น แต่เป็นไปเพื่อผ่อนคลายแรงกดดันจากเบื้องบนและหักเหพลังอำนาจของลำดับชั้นมากกว่า

ในทางตรงกันข้าม ความล้มเหลวของบุคคลในการชดใช้หนี้บางส่วนแสดงให้เห็นว่าบุคคลนั้น “อ่าน” ไม่ออกว่าในของขวัญที่ตนได้รับนั้นมีความประสงค์สิ่งตอบแทนอยู่ด้วย ความล้มเหลวนี้นำไปสู่การเกิด *hiya* ขึ้น ชั่วขณะที่บุคคลถูกกระหน่ำอย่างรุนแรงด้วยสัญญะต่างๆ นี้เองทำให้บุคคลนั้นปราศจากความตระหนักใน *loob* ซึ่งอาจใช้ในการแลกเปลี่ยนได้ ฮอลน์สไตเนอร์อภิปรายถึงแนวคิดเรื่อง *way ibalus* ของชาววิสายันซึ่งเทียบเคียงกันได้กับ *hiya* ของชาวตากาล็อก และยกคำกล่าวที่ว่า

ที่เรียกว่าดาตู (*datu*) ซึ่งมีแต่เฉพาะผู้ชายเท่านั้น ตำแหน่งดาตูเกิดจากการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนกับผู้คนในหมู่บ้านมากกว่าที่จะได้รับการมอบหมายอนุมัติจากภายนอก เหตุฉะนี้ สังคมตากาล็อกก่อนการมาเยือนของชาวสเปนในฟิลิปปินส์จึงไม่มีสถาบันกษัตริย์ การรวมกลุ่มในระดับสูงกว่าหมู่บ้านประมวลกฎหมายแบบละเอียดหรือการจัดการพิธีกรรมความเชื่ออย่างเป็นระบบดูบทความชิ้นเยี่ยมของ William Henry Scott, “Filipino Class Structurein the Sixteenth Century,” in *Cracks in the Parchment Curtain and Other Essays in Philippine History* (Quezon City: New Day Publishers, 1982), 96-126.

> *"ขอทานอธิษฐาน ขอให้ผู้บริจาคทานมีความสุข ความเจริญ ส่วนสุนัขก็เห่าให้เจ้านายของตัว แต่ way ibalus นั้นแม้แต่คำอธิษฐานหรือเสียงเห่าให้ผู้มีพระคุณก็หามีไม่"*[25]

คำกล่าวข้างต้นนี้แสดงนัยว่า *hiya* ทำให้บุคคลพูดไม่ออกไม่อาจกล่าวตอบสิ่งที่ตนได้รับจากผู้อื่นได้ ด้วยเหตุนี้เองบุคคลจึงถูกบีบบังคับให้ต้องตอบแทนสิ่งที่ได้รับเพื่อจำกัดควบคุม *hiya* และหลบหลีกจากพลังอำนาจของลำดับชั้นซึ่งมีศักยภาพในการสร้างความเดือดร้อนหรือกระอักกระอ่วนใจได้ การต่างตอบแทนในสังคมตากาล็อก จึงเป็นเรื่องของการ "อ่าน" สิ่งที่ได้รับมิใช่เพื่อให้เห็นที่มาที่ไปของสิ่งนั้น แต่ที่สำคัญกว่านั้นคือเพื่อให้เห็นความคาดหวังสิ่งตอบแทนที่แฝงอยู่ในสิ่งนั้นนั่นเอง ในบริบทอาณานิคมคริสต์ แนวคิดเรื่อง *utang na loob* เป็นแนวทางให้แก่คริสตชนชาวพื้นเมืองในการสร้างความสัมพันธ์แบบไม่เท่าเทียมที่อาจเข้าแทนที่ลำดับชั้นเบ็ดเสร็จของคริสต์ศาสนาแบบสเปนได้เป็นระยะๆ

อาจเป็นด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้ชาวตากาล็อกตอบสนองต่อสัญญะต่างๆ ทางคริสต์ศาสนาอย่างกระตือรือร้น โดยเฉพาะต่อพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศีลอภัยบาป (penance) เป็นต้น มิชชันนารีมักบันทึกว่าคริสตชนชาวพื้นเมืองเข้าพิธีสารภาพบาปอย่างกระเหี้ยนกระหือรือ อย่างไรก็ดี แนวคิดเรื่อง *utang na loob* และ *hiya* มิได้ช่วยตอกย้ำให้ชาวพื้นเมืองเกิดศรัทธาปสาทะซาบซึ้งในคุณค่าของศีลศักดิ์สิทธิ์แต่กลับเบี่ยงเบนความสนใจของชาวพื้นเมืองไปสู่กลไกเชิงวาทกรรมของการสารภาพ

[25] HolInsteiner, "Reciprocity," 78.

บาปในฐานะช่องทางสำหรับผูกพันและขยับขยายความสัมพันธ์แบบต่างตอบแทนกับผู้ที่มีสัญญะส่วนเกิน ชาวตากาล็อกอาศัยพิธีศีลศักดิ์สิทธิ์เป็นโอกาสในการต่อรองกับความต้องการต่างๆ ของสเปน และหลีกเลี่ยงความสะดุ้งสะเทือนจาก *hiya* เมื่อต้องเผชิญกับความต้องการเหล่านั้น อาจเพราะเหตุนี้เอง การฟังชาวพื้นเมืองสารภาพบาปจึงเป็นการ "เข้าสู่เขาวงกตโดยปราศจากเบาะแสลาดเลาใดๆ" ดังคำของบาทหลวงมูริโญ เบลาร์เด (Fray Murillo Velarde) แห่งคณะเยซูอิต[26] หลังจากที่ขอให้ชาวพื้นเมืองผู้สารภาพบาปเล่าอดีตโดยละเอียด มิชชันนารีมักต้องพบกับการวกวนออกนอกเรื่องการยกเหตุผลผิด (*non sequitur*) หรือแม้กระทั่งการคุยโวโอ้อวดครั้งแล้วครั้งเล่าของชาวพื้นเมือง คำของบาทหลวงบลังกัส เด ซาน โฆเซ่ (Fray Blancas de San José) ในการแนะนำชักจูงชาวตากาล็อกเป็นตัวอย่างอันดีในกรณีนี้

> *"แม้บาทหลวงจะได้ว่ากล่าวตักเตือนแลยกตัวอย่างแล้ว แต่เหตุใดสูเจ้าหลายคนจึงยังคงเล่าความด้วยอาการวกวน แลด้วยความคลุมเครือเคลื่อนคลาดใน loob ของเจ้าจนประโยคของเจ้าเต็มไปด้วยความเคลือบคลุม สูเจ้าควรละอายแก่ใจ (mahiya) ตนเองที่ได้เล่นปริศนา (nagbobogtongan) ในระหว่างสารภาพบาปเช่นนี้"*[27]

[26] Murillo Velarde, "Jesuit Missions," in *Philippine Islands,* Blair and Robertson, eds., XLIV, 30.

[27] Blancas de San José, *Librong,* 242-43.

ในที่นี้ ความวกวนของคำสารภาพบาปของชาวพื้นเมืองถูกเปรียบเทียบกับลักษณะของปริศนาคำทาย (*bogtong*) มิชชันนารีผู้เรียบเรียงศัพทานุกรมได้บันทึกปริศนาคำทายต่างๆ ของชาวพื้นเมืองไว้สำหรับเป็นตัวอย่างการใช้คำภาษาตากาล็อกปริศนาเหล่านี้น่าจะมีมาก่อนยุคอาณานิคมสเปนแล้ว และยังคงแพร่หลายต่อมาในยุคอาณานิคมสเปนตราบจนปัจจุบันโดยที่หลายปริศนายังคงถ้อยคำไว้ดังเดิม ปริศนาคำทายเป็นองค์ประกอบสำคัญของวรรณกรรมตากาล็อกในยุคอาณานิคมสเปน ดังที่บันทึกของมิชชันนารีหลายชิ้นยืนยันถึงความแพร่หลายของการละเล่นประเภทนี้ ชาวตากาล็อกนิยมแลกเปลี่ยนปริศนาคำทายกันในการละเล่นที่เรียกว่า *magbogtongan* ตามงานเทศกาล งานศพ งานแต่งงาน หรือกระทั่งในกิจวัตรประจำวันอย่างการทำไร่ทำนา การละเล่นนี้มิได้เป็นการแข่งขันกันอย่างที่มีผู้ชนะและผู้แพ้ แต่ความสนุกของการเล่นปริศนาคำทายอยู่ที่การได้แสดงความสามารถในการแสดงความลื่นไหลของความหมายโดยดึงถ้อยคำออกจากบริบทการใช้ในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น

"ปริศนา: อะไรเอ่ย บึงน้อยรั้วไผ่ล้อม

คำทาย: ดวงตา

ปริศนา: อะไรเอ่ยกลางวันเป็นลำไม้ไผ่ กลางคืนไซร้เป็นท้องทะเล

คำทาย: เสื่อปูนอน"[28]

จะเห็นได้ว่า คำทายว่า "ดวงตา" และ "เสื่อปูนอน" นั้นหาได้มีความเกี่ยวข้องกับ "บึงน้อย รั้วไผ่ล้อม"หรือ "ลำไม้ไผ่" กับ "ท้องทะเล"

[28] ดู Bienvenido Lumbera, "Poetry of the Early Tagalogs," *Philippine Studies,* 16 (1968): 223-30. ซึ่งอธิบายความคล้องจองของปริศนาคำทายตากาล็อกไว้โดยละเอียด

แต่อย่างใดไม่ ความสนุกของปริศนาคำทายเกิดจากการดึงตัวอ้างอิง (referent) ของคำหนึ่งๆ ให้ออกห่างจากความหมายในเชิงบทบาทหน้าที่ของคำนั้นๆ อันเป็นการโยงใยความสัมพันธ์ชุดใหม่ให้แก่คำดังกล่าว "เสื่อ" ในที่นี้จึงมิได้เกี่ยวพันกับการ "นอน" แต่เกี่ยวพันกับทะเลในเวลากลางคืนแทน ส่วน "ดวงตา" ก็มิได้เชื่อมโยงกับการมองเห็น แต่เชื่อมโยงกับบึงที่มีรั้วล้อมรอบแทน ด้วยเหตุนี้ในการแปรเปลี่ยนวาทกรรมคำสารภาพบาปให้กลายเป็นการละเล่นปริศนาคำทาย ชาวพื้นเมืองผู้สารภาพบาปจึงถือเอาการสารภาพบาปเป็นโอกาสสำหรับแสดงความสามารถในการแลกเปลี่ยนโต้ตอบปริศนาคำทายกับบาทหลวง บาทหลวงแทนที่จะได้ฟังเรื่องราวอย่างตรงไปตรงมาจึงกลายเป็นว่าต้องพบกับการสำแดงเชาวน์ทางภาษาอย่างน่าพิศวงแทน

ไม่เพียงเท่านั้น ชาวพื้นเมืองยังมีแนวโน้มที่จะไม่เล่าบาปของตนเองแต่เล่าบาปของผู้อื่นแทน ซึ่งยิ่งทำให้บาทหลวงสับสนงุนงงมากขึ้นไปอีก

> *"ส่วนคนอื่นๆ ก็เฉไฉออกนอกเรื่องหนักหนา เช่น เล่าให้บาทหลวงฟังถึงบาปของภรรยา หรือลูกเขย หรือแม่ยายของตน ทว่าแทบจะมิได้ปริปากเล่าบาปของตนแต่อย่างใด เหตุผลเดียวที่พวกนั้นไปหาพระสงฆ์ก็เพื่อว่ากล่าวประณามผู้ที่ตนไม่ชอบให้บาทหลวงฟัง"*[29]

ในสถานการณ์เช่นนี้ ผู้สารภาพบาปมิได้เพ่งเล็งที่บาปของตนเอง แต่เพ่งเล็งบาปของผู้อื่นแทน แทนที่จะรับผิดชอบต่อบาปของตนในฐานะการกระทำที่มาจาก *loob* "ของตนเอง" กลับกลายเป็นว่ามีการ

[29] Blancas de San José, *Librong,* 245-47.

ฉวยใช้บาปของผู้อื่นเป็นของกำนัลเพื่อประเล้าประโลมผู้มีอำนาจในเนื้อความอีกตอนหนึ่ง บาทหลวงบลังกัสยังกล่าวเพิ่มเติมอีกว่าชาวพื้นเมืองมีแนวโน้มที่จะตะพายบาปหรือกล่าวโทษผู้อื่นสำหรับบาปของตนด้วย อาทิ เพื่อนบ้าน *ภรรยา* หรือแม้กระทั่งปีศาจหรือมาร (*demonio*) ชาวตากาล็อกผู้สารภาพบาปจึงมักมิได้แสดงความเป็นเจ้าของบาปเพราะบาปมิได้ยึดโยงกับ "วิญญาณ" แต่โยงกับ *loob* ประเด็นนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวพื้นเมืองอาจอาศัยทางหนีทีไล่หลบเลี่ยงการปลูกฝังสั่งสอนของมิชชันนารีให้ศาสนิกชนเกิดความสำนึกบาปและกลับเนื้อกลับตัวได้ กลายเป็นว่าวาทกรรมการสารภาพบาปสะดุดลงในการแลกเปลี่ยนไหลเวียนของ *utang na loob*และ *hiya* ด้วยเหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจที่การสารภาพบาปถูกใช้เป็นช่องทางในการโอ้อวดด้วย

> *"ความผิดพลาดอีกประการหนึ่งที่คนอื่นๆ กระทำในการสารภาพบาป ได้แก่ การกล่าวถึงแต่เฉพาะคุณงามความดี แต่หาได้กล่าวถึงบาปของตนไม่ เหตุผลประการเดียวที่พวกนี้ไป [สารภาพบาป] ก็เพื่อสรรเสริญความดีงามของตัว"*[30]

การโอ้อวดคุณงามความดี (*cabanalan*) ยังผลให้ชาวพื้นเมืองได้หลบเลี่ยงความประสงค์ของบาทหลวงให้ศาสนิกชนเล่าบาปซึ่งเท่ากับเป็นการล้มล้างกลไกเชิงมโนทัศน์ทั้งหมดของการสารภาพบาปโดยปริยาย แทนที่จะจำนนต่อกฎเกณฑ์ด้วยการสารภาพการกระทำต่างๆ ที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์เหล่านั้น ชาวพื้นเมืองกลับแปรเปลี่ยนพิธีศีลสารภาพบาปให้กลายเป็นเครื่องรองรับการโอ้อวดและการยืนยันความบริสุทธิ์ของตน โดยนัยนี้ *loob* ที่บุคคลใช้สำหรับชดใช้หนี้ในการสารภาพบาป

[30] เรื่องเดียวกัน, 251.

จึงลงเอยด้วยการสยบยอมต่อตัวแทนของกฎเกณฑ์ แต่ในขณะเดียวกันก็ผลักไสกฎเกณฑ์เหล่านั้นให้อยู่ ณ ชายขอบของการแลกเปลี่ยนด้วย

ในฟิลิปปินส์ต้นยุคอาณานิคมสเปน มิชชันนารีชาวสเปนมุ่งเกลี้ยกล่อมให้ชาวพื้นเมืองถวายตัวรับใช้คำสอนของพระเจ้า แต่ทว่าคริสตชนชาวตากาล็อกมีแนวโน้มที่จะตอบสนองความมุ่งหมายดังกล่าวด้วยการจ่ายหนี้ในเชิงสัญลักษณ์เพื่อประเล้าประโลมผู้มีอำนาจและหักเหพลังอำนาจของลำดับชั้น รวมทั้งยังหลบหลีกความพยายามของผู้มีอำนาจในการสอบสวนและปลูกฝังความสำนึกบาปด้วยภาษาแห่งกฎเกณฑ์ด้วย เราได้เห็นแล้วว่า การเข้าร่วมพิธีศีลสารภาพบาปและอาจรวมถึงศีลศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ด้วยนั้นมีแรงจูงใจส่วนหนึ่งจากความเกรงกลัว *hiya* และความปรารถนาที่จะสถาปนาความสัมพันธ์แบบ *utang na loob* กับเบื้องบนในลำดับชั้นของสังคมอาณานิคม จากมุมมองนี้เราจึงสันนิษฐานได้ว่าการเปลี่ยนรีตชาวตากาล็อกอาจเกิดขึ้นได้ในรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะนั่นคือ การเข้ารีตและเข้าพิธีสารภาพโดยปราศจาก “บาป” หรือการสยบยอมโดยปราศจากการแปลการเข้ารีตของชาวตากาล็อกในยุคนี้จึงเป็นปฏิกิริยาในภายหลัง (*après coup*) ต่อสัญญะต่างๆ ที่ชาวสเปน “มอบ” ให้โดยที่ชาวพื้นเมืองมิได้ร้องขอและเพราะเหตุนั้นจึงเป็นสัญญะที่อาจสร้าง “ความสะดุ้งสะเทือน” แก่ชาวพื้นเมืองได้ในการจัดการกับความสะดุ้งสะเทือนนี้ ชาวตากาล็อกได้อาศัยแนวคิดต่างๆ ที่ตนคุ้นเคยอย่าง *hiya* และ *utang na loob* ซึ่งปะปนอยู่ในการถ่ายทอดสัญญะต่างๆ ของสเปนเป็นภาษาพื้นเมืองจะเห็นได้ว่าด้วยการแปลงการเปลี่ยนรีตและการป่วนการสารภาพบาปนี้เอง ชาวตากาล็อกได้ “สยบยอม” ต่อสเปน แต่ในขณะเดียวกันก็บ่อนไส้ข้อเรียกร้องของสเปนให้ชาวพื้นเมืองสยบยอมนั้นด้วย